

ÚTMUTATÓ ÉS TANANYAGBEOSZTÁS

Száray Miklós

Történelem 11.

**a négyosztályos gimnáziumok és a szakközépiskolák
számára
című tankönyvéhez**

Oktatóskutató és Fejlesztő Intézet

A tankönyvről

A négyosztályos gimnáziumok és a szakközépiskolák 11. évfolyamai számára készült tankönyv a német és az olasz nemzetállam megszületésétől (XIX. század közepe) a második világháború befejeződéséig (1945) tárgyalja az egyetemes és a magyar történelmet, összesen 56 leckében. A tankönyv mindenben megfelel 2012-ben bevezetett új kerettantervek tartalmi és fejlesztési követelményeinek.

A nagyjából azonos terjedelmű leckékben a legfontosabb eseményeket, folyamatokat, összefüggéseket a tankönyv szerzője, Száray Miklós írja le, szakszerűen, érthetően, olvasmányosan. Ez a tankönyvi főszöveg, a „tanulnivaló”. Egy-egy kulcsfogalom, név vagy évszám vastag betűs kiemelésre kerül: ezek segítenek a szöveg áttekintésében, felidőzésében. A főszöveget kiegészítő hasznos és érdekes információk kisebb méretű betűkkel szerepelnek: ezt csak akkor kell tudni, ha a tanár kéri, viszont az ilyen szövegek teszik igazán tartalmassá, érdekessé a történelemtankönyvet.

A tankönyv sorozatcíme: Új forrásközpontú történelem. A „régii” Forrásközpontú történelem sorozathoz hasonlóan a források most is fontos szerepet kapnak a tankönyvben. A szöveges dokumentumok, képek, rajzok, ábrák, vázlatos térképek nemcsak illusztrációk, hanem a tanórai munka bázisát jelentik. Elemzésükkel, összevetésükkel tárul fel igazán a múlt, s így szerezhető meg azok a képességek, amelyek segítségével a tanulók a középiskolából kikerülve is eligazodhatnak a manapság ránk zúduló információözönben. A forrásszövegeket, képeket, ábrákat, térképeket leckénként számozás jelöli, hogy könnyebben használhassuk és később a tankönyvhöz kapcsolódó taneszközökben (munkafüzet, digitális anyag) egyszerűbben hivatkozhatunk ezekre.

Az ábrák eseménysorokat, történelmi folyamatokat, a társadalmak és az államok felépítését, intézményeket, gazdasági modelleket, kulturális jelenségeket, esetenként történelmi fogalmakat mutatnak be. A vizualitás segíthet megérteni és később felidézni mindazt, aminek a leírása sokkal bonyolultabb, hosszadalmasabb lenne. Az ábrák tehát gyorsítják, tartalmasabbá teszik a tananyagfeldolgozást, ahogyan a különböző témájú rajzos térképek is.

A szöveges források, ábrák, térképek és képek elemzését kérdések, feladatok segítik: összetartozásukat a tankönyv egyértelműen mutatja (vékony vonalkák).

A nagy fejezeteket rövid összefoglalások, az összegezések zárják. A szerző szöveggel, áttekintő ábrákkal, néha térképekkel olyan jelenségekre, folyamatokra irányítja rá a figyelmet, amelyek fontosak az éppen megtárgyalt időszakban, de a leckék tanulmányozása közben esetleg nem jutott rájuk kellő figyelem. Az ismétlést, áttekintést szolgálja a tankönyv végi szinkron időtábla. Fontos az idegen nevek, kifejezések kiejtését tartalmazó gyűjtemény is.

Tananyagbeosztásunk alapelvei

A heti háromórás tantárgyhoz igazodva tananyagbeosztásunk 108 tanórára készült. Bizonyos leckék feldolgozását két tanórában javasoljuk – ezek többsége a XX. századi történelemhez kapcsolódik. Azokat a leckéket választottuk ki két tanórai felosztásra, amelyeknél a téma terjedelme mellett az is fontos, hogy nagyobb lehetőség legyen több különböző forrástípus feldolgozására. Egyetlen témát, a kiegészítést rendhagyó módon három tanóras feldolgozásra készítettük el, mert így lehetővé válik a kiegészítéshez vezető út bemutatása, a létrejött politikai és gazdasági rendszer elemzése és értékelése is. Természetesen tananyagbeosztásunk csak javaslat, melytől a szaktanár eltérhet.

A kerettantervben kiemelten szereplő fejlesztési követelményekre (ismeretszerzés, tanulás; kritikai gondolkodás; kommunikáció; tájékozódás időben és térben) csak egy-egy példát írunk leckénként (kivéve a kétórás feldolgozás esetében), így meghagyva a tanárnak a választás lehetőségét a tankönyv sokszínű kínálatából. A megjegyzés rovatban feltüntetettük

azokat a korábbi tartalmakat, melyekre a szaktanár építhet az osztály orientációja, érdeklődése és képességei alapján. Az előzetes tudás azokat az ismereteket jelenti, melyeket korábbi középiskolai tanulmányaik során sajátíthattak el a tanulók. Emellett, ha szükségesnek láttuk, az általános iskolában tanultakat is feltüntettük, ezzel is segítve a szaktanárok munkáját.

A nagy fejezetenkénti összegezésekre, a számonkérésre és az év végi tematikus rendszerezésre külön tanórák vannak. Az *Európa és a világ a két világháború között* és a *Magyarország a két világháború között* című nagy fejezetek összegezésére két-két tanórát szántunk, mely lehetővé teszi a tematikus rendszerezést, illetve akár múzeumi óra vagy foglalkozás tartását is. Az év végi rendszerezésre is négy tanórát terveztünk, hiszen az érettségit megelőző tanévben még fontosabbnak tartjuk a bevést, a rögzítést. Természetesen ez az órabeosztás is csak javaslat, melytől a szaktanár eltérhet.

A leckékben előforduló fogalmak, nevek, évszámok és földrajzi nevek (topográfia) közül azok szerepelnek a tanmenetben, amelyeket a kerettanterv előír. (A leckék természetesen ennél nagyobb lexikai anyagot tartalmaznak.)

A tanmenetet úgy készítettük, hogy építeni lehessen a 9. és a 10. évfolyam már megismert kerettantervi fogalmaira és adataira is, melyek – véleményünk szerint – szükségesek az új lecke feldolgozásához. Ezeket az elemeket a tanmenetben mindig így jeleztük: <...>.

Egy-egy témánál olyan fogalmak, lexikai adatok is megjelenhetnek, amelyek a 11. évfolyamos kerettantervben csak egy későbbi témakörben szerepelnek a követelmények között. Ezeket szögletes zárójelben tüntettük fel: [...].

Dőlt betűvel szedtük azokat a fogalmakat és adatokat, melyek a tanév során már korábban (pl. korábbi leckében, témakörben) is szerepeltek, és ismét megjelentek.

Tanmenetünkben a 2012-es kerettanterv újdonságának számító értelmező és tartalmi kulcsfogalmakat is feltüntettük. Ezek döntő többségét már az előző tanévekben megismerték és használták a tanulók, de néhány új is megjelenik a 11. évfolyamon. Néhány esetben beépítettünk olyan, a korábbi évfolyamokon már használt tartalmi kulcsfogalmakat is, melyek a 11. évfolyam adott témájában nem szerepelnek a követelmények között, de úgy gondoltuk, hogy mégis fontosak abban a témában. Ezeket ugyanúgy jelöltük, mint a korábbi évfolyamok fogalmait és adatait (<...>).

Értelmező és tartalmi kulcsfogalmak (11. évfolyam) (* = az évfolyamon megjelenő új kulcsfogalom)	
Értelmező kulcsfogalmak	történelmi idő, változás és folyamatosság, ok és következmény, történelmi forrás, tény és bizonyíték, interpretáció, jelentőség, történelmi nézőpont
Tartalmi kulcsfogalmak	társadalom, társadalmi csoport, identitás, társadalmi mobilitás, felemelkedés, lesüllyedés, elitréteg, népesedés, népességrobbanás, népességfogyás, migráció, életmód, város, nemzet, nemzetiség, középréteg*, alsó réteg*, korfa* gazdaság, gazdasági tevékenység, gazdasági rendszer, termelés, termelési egység, erőforrás, gazdasági szereplő, gazdasági kapcsolat, gazdasági teljesítmény, <gyarmatosítás> pénzgazdálkodás, kereskedelem, piac, gazdasági válság, adó politika, állam, államforma, hatalmi ág, <politikai párt>, monarchia, köztársaság, önkényuralom, egyeduralom, diktatúra, demokrácia, államszervezet, közigazgatás, birodalom, szuverenitás, centrum, periféria, emberi jog, állampolgári jog, népképviselő, parlamentarizmus, választójog* vallás, monoteizmus, vallásüldözés, jogegyenlőség*, emancipáció*, antiklerikalizmus*

A tanmenetjavaslatban használt rövidítések:

F: a leckében kialakításra kerülő fogalmak
N: a leckében szereplő fontosabb személyek
É: évszámok
T: topográfia
ÉK: értelmező kulcsfogalmak
TK: tartalmi kulcsfogalmak

A tanmenetjavaslatban használt jelölések:

<...>: korábbi évfolyamokon megismert kerettantervi fogalmak és adatok, melyek – véleményünk szerint – szükségesek az új lecke feldolgozásához, *pl.* <gyarmatosítás> (1. óra).

[...]: olyan fogalmak és adatok (évszámok, nevek, földrajzi nevek), amelyek a kerettanternv szerint csak egy későbbi témakörben szerepelnek a követelmények között, *pl.* [reváns] (10. óra).

Dőlt betű: azok a fogalmak és adatok, melyek a tanév során már korábban (*pl.* korábbi leckében, témakörben) is szerepeltek és ismét megjelentek, *pl.* *nagyhatalom*, <*nacionalizmus*> (3. óra).

Tananyagbeosztás és tanmenetjavaslat

I. A nemzetállamok és a birodalmi politika kora

A tanuló érti, hogy a nacionalista eszme terjedése, az ipari forradalom által teremtett igény az egységes belső piacra együttesen segítették elő a nemzetállamok létrejöttét. Tudja, hogy a modern polgári államnak számos új, a korábbi államokra nem jellemző feladata volt: ilyen például az oktatásügy, az egészségügy és a szociálpolitika. Felismeri, hogy a nemzetállami keret képes hatékonyan megjeleníteni, megvédeni egy nép, egy nemzet érdekeit, és a nemzetállamok tagjaiknak számos olyan jogot biztosítottak, amelyek erősítették a közösség összetartását.

Belátja, hogy az ipari forradalom újabb szakasza az eredmények (új iparágak, találmányok stb.) mellett számos negatívummal is járt (környezetkárosítás, társadalmi egyenlőtlenségek növekedése stb.).

Felismeri, hogy a nemzetállamok létrejötte és a tökéletes termelés állandó bővítésének kényszere a nemzetek közötti versengés kiéleződéséhez vezetett, s ez többek között a gyarmatosítás új szakaszának megjelenését eredményezte. Megérti, hogy milyen gazdasági, társadalmi, politikai, külpolitikai és eszmei változások, törekvések vezettek az első világháborúba torkolló hatalmi szembenálláshoz.

A tanuló látja, hogy a történelmi események bekövetkeztében a legfontosabb szerepet játszó tényezők megállapítása az események okai között fennálló összefüggések vizsgálatával lehetséges. Felismeri, hogy a történelmi események magyarázata sok esetben az egyének és csoportok sajátos indítékainak feltárásán és bemutatásán alapul. Képes saját ismeretforrások segítségével történelmi oknyomozásra, ehhez önálló jegyzetelésre, tudatos és kritikus internethasználatra.

Óra	Téma (tankönyvi lecke)	Fogalmak, nevek, évszámok, topográfia	Példák a fejlesztési követelmények teljesítésére	Megjegyzés
1.	1. A forradalmakat felváltó hatalmi politika	F: nagyhatalom N: III. Napóleon É: 1853–1856 (a krími háború) T: Szezei-csatorna ÉK: változás és folyamatosság, ok és következmény TK: társadalmi csoport, gazdaság, <gyarmatosítás>, politika, állam, államforma, egyeduralom, monarchia, köztársaság, [diktatúra]	<i>Kritikai gondolkodás:</i> 5. forrás (Értelmezze az ábrán látható színes kereteket! Fogalmazza meg az ábra alapján, miért volt szilárd III. Napóleon uralma! Kik képezték uralmának társadalmi bázisát?)	Előzetes tudás: <i>Napóleon, 1848 (forradalmak Európában).</i>
2.	2. Az olasz egység megvalósítása	F: <nacionalizmus>, [irredentizmus] N: III. Napóleon, Garibaldi É: 1859 (a solferinói ütközet) T: Piemont, Olaszország, <Róma>, <Egyházi (Pápai) Állam>, <Velence> ÉK: változás és folyamatosság, ok és következmény TK: identitás, nemzet, piac, politika, államforma, monarchia, szuverenitás, vallás	<i>Tájékozódás időben és térben:</i> 8. forrás (Csoportosítsuk a térképen feltüntetett eseményeket tartalmuk szerint, és ismertessük a szerepüket az olasz egység létrejöttében! Állítsuk sorrendbe Itália területeit az egységhez való csatlakozásuk időrendje alapján! Mely olaszok által lakott területek nem kerültek az új olasz államhoz?)	Előzetes tudás: <i>a napóleoni háborúk Európája.</i>
3.	3. A német egység létrejötte	F: <nacionalizmus>, nagyhatalom N: III. Napóleon, Bismarck É: 1866 (a königgrätzi csata), 1871 (a Német Császárság létrejötte) T: Német Császárság, Elzász-Lotaringia ÉK: változás és folyamatosság, ok és következmény TK: identitás, nemzet, gazdasági kapcsolat, gazdasági teljesítmény, kereskedelem, piac, poli-	<i>Kommunikáció:</i> 6. és 7. forrás (Sorolja fel, mi minden mutatja a két képen a gyár fejlődését!)	Előzetes tudás: <i>a napóleoni háborúk Európája.</i> Az általános iskolában tanultak felidézése: <i>az egységes Németország létrejötte, Bismarck.</i>

		<i>tika, államforma, államszervezet, hatalmi ág, monarchia, szuverenitás</i>		
4–5.	4. Az ipari forradalom újabb hulláma	F: <tőke>, <kapitalizmus>, monopólium, futószalagos termelés N: Rothschildok T: Német Császárság ÉK: változás és folyamatosság, ok és következmény TK: életmód, gazdaság, gazdasági tevékenység, gazdasági rendszer, termelés, erőforrás, gazdasági szereplő, gazdasági kapcsolat, pénzgazdálkodás, gazdasági teljesítmény, centrum, periféria	<i>Kritikai gondolkodás:</i> 9. forrás (Fogalmazza meg a szalagon történő termelés lényegét! Mi tette lehetővé az eljárás megjelenését a kor-szakban? Milyen hatást gyakorolt az új módszer a termelésre? Értékelje Ford véleményét (a bérekről)! Milyen változás figyelhető meg a korábbi felfogáshoz képest Ford álláspontjában? Hogyan kapcsolódik ez a nézet a szalagtermeléshez?) <i>Ismeretszerzés, tanulás (illetve az ismeretek alkalmazása):</i> 1. forrás (Fogalmazza meg az ábra segítségével a második ipari forradalom lényegét! Gyűjtse össze az első és a második ipari forradalmat megkülönböztető tényezőket!)	Előzetes tudás: <i>az ipari forradalom és hatásai.</i> Az általános iskolában tanultak felidézése: <i>az ipari forradalom második szakaszának feltalálói (Edison) és találmányai.</i> Az egyik tematikai egység az ipari forradalom újabb hulláma, az ipar; a másik az új iparszervezési módszerek. A kétórás feldolgozás lehetőséget ad a második órán az ipari forradalom két szakaszának részletes összehasonlítására az 1. forrás segítségével.
6–7.	5. Népesedési folyamatok és a polgári állam jellemzői	F: polgári állam, <urbanizáció>, városiasodás, <cenzusos választójog> ÉK: változás és folyamatosság, ok és következmény, tény és bizonyíték TK: társadalmi mobilitás, felemelkedés, lesüllyedés, népese-dés, népességrobbanás, migráció, identitás, életmód, város, gazdaság, gazdasági teljesítmény, adó, politika, állam, parlamentarizmus, demokrácia, népképviselő, közigazgatás, <emberi jog>, <állampolgári jog>, centrum, periféria, vallás	<i>Tájékozódás időben és térben:</i> 2. forrás (Tekintse át a folyamat szakaszait! A XIX. század második felében a folyamat mely szakaszát élte Nyugat-Európa, Közép-Európa és Kelet-Európa?) <i>Kritikai gondolkodás:</i> 14. forrás (Állapítsák meg, hogy milyen változások következtek be a polgári állam kiépülésével! Milyen folyamatok álltak a változások mögött? Tárják fel a folyamatok mögötti összefüggéseket!)	Előzetes tudás: <i>az ipari forradalom hatásai.</i> Az egyik tematikai egység a demográfiai folyamatok és a városiasodás; a másik a polgári állam jellemzői és az állam új feladatai.
8.	6. A hármas szövetség létrejötte	F: nagyhatalom, hármas szövetség, keleti kérdés N: Bismarck É: 1882 (a hármas szövetség megalakulása) T: Balkán ÉK: ok és következmény, tény és bizonyíték TK: identitás, nemzet, nemzeti-ség, politika, állam, birodalom, szuverenitás, vallásüldözés	<i>Kommunikáció:</i> 8. forrás (Mondja el a térkép alapján az orosz– török háború menetét! Mutassa be a San Stefanóban született rendezéskövetkezményeit! Hasonlítsa össze a San Stefanó-i és a berlini rendezést! Vegye számba a nagyhatalmi érdekeket!)	Az általános iskolában tanultak felidézése: <i>szövetségi rendszerek és katonai tömbök kialakulása.</i>

9.	7. Az Egyesült Államok felemelkedése	<p>F: <szabad verseny>, <védő-vám> N: Lincoln É: 1861–1865 (az Egyesült Államok polgárháborúja) ÉK: változás és folyamatosság, ok és következmény, interpretáció TK: társadalmi csoport, felemelkedés, népesedés, migráció, életmód, gazdasági rendszer, gazdasági kapcsolat, gazdasági válság, piac, <politikai párt>, demokrácia, <emberi jog></p>	<p><i>Ismeretszerzés, tanulás:</i> 11. forrás (Fogalmazza meg, mit jelent pontosan a felszabadítás, mit nyertek el az egykori rabszolgák? Milyen gazdasági és társadalmi helyzetbe kerülhettek a feketék déli államokban? Mitől inti az elnök a felszabadultakat? Mire utal ez? Milyen sorsfordító lehetőségeket kínál a nyilatkozat a feketék számára?)</p>	<p>Előzetes tudás: az Egyesült Államok létrejötte és alkotmánya. Az általános iskolában tanultak felidézése: polgárháború az Amerikai Egyesült Államokban, Lincoln.</p>
10.	8. A gyarmatosítás újabb hulláma	<p>F: <világkereskedelem>, nagyhatalom, [reváns] N: Viktória királynő T: <India>, Szezi-csatorna ÉK: változás és folyamatosság, ok és következmény TK: társadalom, identitás, migráció, gazdasági tevékenység, erőforrás, gazdasági teljesítmény, kereskedelem, piac, <gyarmatosítás>, parlamentarizmus, birodalom, szuverenitás, centrum, periféria, [választójog]</p>	<p><i>Tájékozódás időben és térben:</i> 8. forrás (Állapítsa meg, változott-e a brit gyarmati terjeszkedés iránya a bemutatott időszakban! Tárja fel a brit terjeszkedés céljait az egyes térségekben! Sorolja fel, mely országokkal került szembe Anglia a gyarmatosítás során! Ismertesse a térképről leolvasható gyarmati konfliktusok lényegét, kimenetelét!)</p>	<p>Előzetes tudás: a nagy földrajzi felfedezések következményei.</p>
11–12.	9. Az egyenlőtlen fejlődés – az antant létrejötte	<p>F: nagyhatalom, egyenlőtlen fejlődés, antant N: II. Vilmos É: 1907 (a hármass antant létrejötte) ÉK: változás és folyamatosság, ok és következmény, tény és bizonyíték, interpretáció TK: gazdaság, gazdasági tevékenység, erőforrás, gazdasági kapcsolat, gazdasági teljesítmény, piac, <gyarmatosítás>, politika, állam, birodalom, szuverenitás</p>	<p><i>Kritikai gondolkodás:</i> 1. forrás (Értékeljük, alkalmasak-e az ábrázolt adatok az egyenlőtlen fejlődés bemutatására! Indokoljuk válaszun- kat!)</p> <p><i>Ismeretszerzés, tanulás:</i> 4. forrás (Milyen irányt szab a fejlődésnek az uralkodó? Melyek a fő célok? Hogyan viszonyul a régi világhoz? Nézzon utána, miért nevezik ma a japánok Mucuhito császárt Meidzsinek!)</p>	<p>Előzetes tudás: az ipari forradalom újabb hulláma, a hármass szövetség létrejötte. Az általános iskolában tanultak felidézése: szövetségi rendszerek és katonai tömbök kialakulása.</p> <p>Az egyik tematikai egység az egyenlőtlen fejlődés, a késve érkező Németország és gyarmatai és az Egyesült Államok világpolitikai tényezővé válik; a másik a modernizáció útjára lépő Japán, az orosz–japán háború és az antant kialakulása.</p>
13–14.	10. A társadalmi kiegyezés felé Nyugaton és az ellentétek felé Keleten	<p>F: középosztály, [torlódo társadalom], <szocializmus>, városiasodás, szakszervezet, szociáldemokrácia, [bolsevik], keresztényszocializmus N: XIII. Leó, [Lenin] ÉK: változás és folyamatosság, ok és következmény, interpretáció</p>	<p><i>Kommunikáció:</i> 3. forrás (Milyen alapvető tendenciák figyelhetők meg? Határozza meg az ábra segítségével a választási rendszerekhez kapcsolódó fogalmakat: cenzus, általános választójog, egyenlő választás, titkos választás, nyílt választás)</p>	<p>Előzetes tudás: a XIX. század eszméi, az ipari forradalom újabb hulláma, népesedési folyamatok és a polgári állam jellemzői.</p>

		TK: társadalom, társadalmi mobilitás, felemelkedés, lesüllyedés, életmód, gazdasági rendszer, gazdasági teljesítmény, politika, állam, parlamentarizmus, demokrácia, népképviselő, hatalmi ág, <politikai párt>, [választójog], jogegyenlőség	tás, közvetett választás, közvetlen választás!)	Az egyik tematikai egység a társadalom átalakulása, a munkásmozgalom irányzatai; a másik a keresztényszocializmus kibontakozása és az 1905-ös orosz forradalom.
15.	11. Mindennapok a boldog békeidőben	F: [tömegkultúra], [magaskultúra (elitkultúra)], <emancipáció>, városiasodás, középosztály ÉK: változás és folyamatosság, ok és következmény, interpretáció TK: társadalom, identitás, társadalmi mobilitás, felemelkedés, lesüllyedés, migráció, életmód, város, nemzet, gazdasági teljesítmény, politika, jogegyenlőség, emancipáció	<i>Kritikai gondolkodás:</i> 13.,14., 15. és 16. forrás (Emeljük ki a képek alapján a korszak képzőművészeti irányzatainak jellegzetességeit! Fedezzük fel a különböző irányzatokban a társadalom, az életvitel és az értékrend változásaira utaló jegyeket!)	
16.	Összegezés	ÉK: változás és folyamatosság, ok és következmény, tény és bizonyíték, interpretáció TK: társadalom, társadalmi csoport, identitás, társadalmi mobilitás, felemelkedés, lesüllyedés, népesedés, népszerűsítés, migráció, életmód, város, nemzet, nemzetiség, gazdaság, gazdasági tevékenység, gazdasági rendszer, termelés, erőforrás, gazdasági szereplő, gazdasági kapcsolat, gazdasági teljesítmény, kereskedelem, pénzgazdálkodás, piac, gazdasági válság, adó, politika, állam, államforma, államszervezet, hatalmi ág, egyeduralkodó, monarchia, köztársaság, parlamentarizmus, demokrácia, népképviselő, közigazgatás, birodalom, szuverenitás, centrum, periféria, vallás, vallásüldözés, jogegyenlőség, emancipáció, <gyarmatosítás>, <emberi jog>, <állampolgári jog>, <politikai párt>, [választójog], [diktatúra]	<i>Ismeretek alkalmazása:</i> 1., 2. és 3. forrás (Tekintsék át a térképek segítségével az európai hatalmi politika változásait!)	
17.	Ellenőrző, számon kérő óra			

II. A kiegyezéshez vezető út és a dualizmus kora

A tanuló megérti, hogy az 1848–1849-es szabadságharc idegen katonai erővel történt leverése nem járt együtt a forradalom összes vívmányának megsemmisítésével, hiszen azok egy részére (pl. a jobbágyfelszabadítás) az új hatalomnak is szüksége volt saját helyzete stabilizálásához.

Átlátja, hogy az új polgári világ kiépülése Magyarországon értékteremtéssel és értékvesztéssel egyaránt járt. Az európai élményhöz való felzárkózás kísérlete során a nagyszerű eredmények mellett számos – akár máig ható – társadalmi, gazdasági és szellemi, ideológiai ellentmondás is megjelent (pl. feudális maradványok, a dzsentri ellentmondásos helyzete, nemzetállam és nemzetiségek, szakadék az elit- és a tömegkultúra között).

Megérti, hogy a kiegyezés reális kompromisszum volt, amely megfelelt az ausztriai és a magyarországi birodalomrész közötti erőviszonyoknak. Látja a kiegyezés hosszú távú hatásait Magyarország fejlődésére. Belátja, hogy dualizmus kori fejlődésünkben a hazai zsidó polgárság kiemelkedő szerepet játszott. Felismeri, hogy ebben az időszakban a magyar sajtó a modernizálódó magyar állam negyedik hatalmi ágává alakult.

Képes különböző történelmi elbeszéléseket egybevetni egymással. Tud jeleneteket elbeszélteni, erkölcsi kérdéseket felvető élethelyzeteket felismerni és bemutatni.

Óra	Téma (tankönyvi lecke)	Fogalmak, nevek, évszámok, topográfia	Példák a fejlesztési követelmények teljesítésére	Megjegyzés
18.	12. Az önkényuralom rendszere	F: <jobbágyfelszabadítás>, <áprilisi törvények> N: <Batthyány Lajos>, <Széchenyi István>, <Ferenc József>, Haynau, Alexander Bach É: 1849. október 6. (az aradi vértanúk kivégzése) T: Arad, <Pest-Buda> ÉK: változás és folyamatosság, ok és következmény TK: társadalom, társadalmi csoport, lesüllyedés, életmód, nemzet, gazdasági teljesítmény, politika, állam, egyeduralkodás, önkényuralom, közigazgatás, szuverenitás	<i>Kritikai gondolkodás:</i> 4. forrás (Mi volt a jogi alapja a főtisztek kivégzésének? Értelmezze a „kegyelem” tartalmát! Fogalmazza meg a kép üzenetét!)	Előzetes tudás: az áprilisi törvények, a szabadságharc története. Az általános iskolában tanultak felidézése: <i>Magyarország az önkényuralom éveiben.</i>
19.	13. Az ellenállástól a megbékélésig	F: emigráció, passzív ellenállás, húsvéti cikk N: <Kossuth Lajos>, <Deák Ferenc>, <Ferenc József> É: 1865 (Deák Ferenc húsvéti cikke) ÉK: ok és következmény, történelmi forrás, jelentőség TK: életmód, politika, állam, államforma, önkényuralom, közigazgatás, birodalom, szuverenitás	<i>Kommunikáció:</i> 15. forrás (Kövesse nyomon Deák gondolatmenetét, és készítsen erről folyamatábrát! Hogyan viszonyul Deák a birodalom egységéhez és az áprilisi törvényekhez? Miben érzékelhető az elmozdulás a korábbiakhoz képest?)	Az általános iskolában tanultak felidézése: <i>Deák Ferenc szerepe a kiegyezés létrejöttében.</i>

20–21–22.	14. A kiegyezés	<p>F: kiegyezés, dualista monarchia, közös ügy, gazdasági kiegyezés, Dunai Konföderáció, <felelős kormány>, <cenzusos választójog></p> <p>N: Andrassy Gyula, <Kossuth Lajos>, <Deák Ferenc>, <Ferenc József></p> <p>É: 1867 (a kiegyezés, Ferenc József megkoronázása)</p> <p>T: Osztrák–Magyar Monarchia, Bécs, <Pest-Buda> / Budapest</p> <p>ÉK: változás és folyamatosság, ok és következmény, történelmi forrás, tény és bizonyíték, jelentőség</p> <p>TK: nemzet, nemzetiség, gazdaság, kereskedelem, pénzgazdálkodás, piac, államforma, államszervezet, hatalmi ág, monarchia, parlamentarizmus, közigazgatás, szuverenitás, népképviselő</p>	<p><i>Ismeretszerzés, tanulás (illetve ismeretek alkalmazása):</i></p> <p>2. forrás (Kövessék nyomon a közeledés folyamatát! Melyek az összefüggések a két felet kényszerítő körülmények között?)</p> <p><i>Kritikai gondolkodás:</i></p> <p>6. forrás (A pénzügyek és a gazdaság területén hol alakult ki együttműködés, és mely területeken jelent meg az önállóság? Mi az alapvető különbség a politikai és a gazdasági kiegyezés között? Értékelje, mennyiben sikerült egyeztetni az önálló gazdaságirányítás és a gazdasági egység követelményeit!)</p> <p><i>Kommunikáció:</i></p> <p>73. oldal főszövegben lévő feladata (Rendezzenek vitát a forradalom vagy kiegyezés alternatívájáról!)</p>	<p>Az általános iskolában tanultak felidézése: a kiegyezés.</p> <p>Az egyik tematikai egység a kiegyezés megszületése (feldolgozásának módja a lecke 2. forrásának segítségével a kiegyezéshez vezető út áttekintése); a másik a dualista államrendszer és a gazdasági kiegyezés (<i>forrásfeldolgozással a 3., 4., 5. és a 6. forrás</i> segítségével); a harmadik egység a viták a kiegyezésről és a dunai konföderációs terv (<i>forrásfeldolgozással a 8., 9. és a 10. forrás</i> segítségével).</p>
23.	15. A nemzetiségi kérdés 1849 és 1868 között	<p>F: <államnyelv>, nemzetiségi törvény, horvát–magyar kiegyezés</p> <p>N: Eötvös József</p> <p>É: 1868 (a nemzetiségi törvény, a horvát–magyar kiegyezés)</p> <p>T: <Horvátország>, <Erdély></p> <p>ÉK: ok és következmény, történelmi forrás, jelentőség</p> <p>TK: identitás, nemzet, nemzetiség, politika, állam, közigazgatás, birodalom, szuverenitás</p>	<p><i>Kommunikáció:</i></p> <p>6. forrás (Készítsen szöveget (lehetőleg humorosat) a karikatúrához!)</p>	<p>Előzetes tudás: a <i>nemzeti ébredés és a nemzetiségi kérdés, a nemzetiségek szerepe a Habsburg-udvarral szembeni harcokban.</i></p>
24.	16. A dualizmus megszilárdulása	<p>F: Szabadelvű Párt, választójog, [nyílt szavazás], népoktatás, <i>polgári állam</i></p> <p>N: Tisza Kálmán</p> <p>É: 1868 (a népiskolai törvény), 1875–1890 (Tisza Kálmán miniszterelnöksége)</p> <p>ÉK: változás és folyamatosság, ok és következmény, jelentőség</p> <p>TK: társadalmi csoport, társadalmi mobilitás, elitréteg, politika, államszervezet, hatalmi ág, közigazgatás, <politikai párt></p>	<p><i>Ismeretszerzés, tanulás:</i></p> <p>7. forrás (Azonosítsa a festményen az internet segítségével Mikszáth Kálmánt, Jókai Mórt, Tisza Kálmánt és Podmaniczky Frigyeszt! Nézzon utána, milyen játék a tarokk!)</p>	<p>Előzetes tudás: a <i>polgári állam jellemzői.</i> Az általános iskolában tanultak felidézése: a <i>dualista állam.</i></p>

25.	17. A magyar kormányok a felzárkózás szolgálatában	<p>F: gazdasági kiegyezés, <védővám> N: Baross Gábor, Wekerle Sándor T: Budapest, Fiume ÉK: változás és folyamatos-ság, ok és következmény, jelentőség TK: gazdaság, gazdasági tevékenység, erőforrás, gazdasági kapcsolat, gazdasági teljesítmény, kereskedelem, pénzgazdálkodás, piac, állam</p>	<p><i>Ismeretszerzés, tanulás, ismeretek alkalmazása:</i> 3. forrás (Milyen ipartámogatási módszereket fedezhet fel a törvényben? Csoportosítsa ágazatonként a kedvezményezett ipari üzemeket! A forrásból szerzett információk alapján jellemezze a kormányzat gazdaságpolitikáját!)</p>	<p>Előzetes tudás: <i>a polgári állam jellemzői.</i></p>
26.	18. A felzárkózó gazdaság	<p>F: gazdasági kiegyezés, <tőke> N: Puskás Tivadar, Kandó Kálmán, Ganz Ábrahám T: Budapest, Fiume ÉK: változás és folyamatos-ság, ok és következmény, jelentőség TK: gazdaság, gazdasági tevékenység, gazdasági rendszer, termelés, erőforrás, gazdasági szereplő, gazdasági kapcsolat, gazdasági teljesítmény, kereskedelem, pénzgazdálkodás, piac, adó, állam, centrum, periféria</p>	<p><i>Tájékozódás időben és térben:</i> 20. forrás (Melyek voltak Magyarország jelentősebb ásványkincsei? Jellemezze a bányászat területi elhelyezkedését és kapcsolatát az iparral! Nevezze meg a kialakuló iparvidékeket! Fogalmazzon meg állításokat az ipar és a mezőgazdaság, illetve a közlekedési hálózat kapcsolatáról!)</p>	<p>Előzetes tudás: <i>gazdasági változások a centrum országaiban, az iparosodás új szakasza.</i> Az általános iskolában tanultak felidézése: <i>Kandó Kálmán, Bánki Donát.</i></p>
27–28.	19. A népesedési és a nemzetiségi viszonyok alakulása	<p>F: <nacionalizmus>, kivándorlás, asszimiláció ÉK: változás és folyamatos-ság, ok és következmény, tény és bizonyíték TK: társadalom, identitás, korfa, népesedés, népesség-robbanás, migráció, életmód, nemzet, nemzetiség, gazdasági válság, politika, állam</p>	<p><i>Kommunikáció:</i> 8. forrás (Miben látja a kivándorlás okát a rajzoló? Valójában mennyiben járult hozzá ez a jelenség a folyamathoz?) <i>Kritikai gondolkodás:</i> 17. forrás (Mit gondol, mit fejez ki a harang az emlékmű tetején? Milyen szerepet játszott a román emlékezetben a Memorandum-per? Miért fontos a Kárpát-medencében élő népek közös múltjának megbeszélése?)</p>	<p>Előzetes tudás: <i>a nemzetiségi kérdés 1849 és 1868 között.</i> Az egyik tematikai egység a demográfiai robbanás és kivándorlás, a magyarok arányának növekedése; a másik a magyarok és a nemzetiségek.</p>
29.	20. Városiasodás és asszimiláció	<p>F: városiasodás, asszimiláció, politikai antiszemitizmus, zsidó emancipáció N: Löw Emánuel É: 1873 (Budapest létrejötte) T: Budapest ÉK: változás és folyamatos-ság, ok és következmény, jelentőség TK: társadalmi csoport, identitás, migráció, életmód, város, gazdasági teljesítmény, kereskedelem, pénzgazdálkodás, piac, politika, állam,</p>	<p><i>Ismeretszerzés, tanulás:</i> 3. forrás (Jellemezze a térkép alapján a város fejlődésének ütemét! Mutassa be a fejlődés térbeli sajátosságait és ennek okait! Elemezze a város szerkezetét!)</p>	<p>Előzetes tudás: <i>urbanizáció, a polgári állam jellemzői.</i> Az általános iskolában tanultak felidézése: <i>Budapest világváros.</i></p>

		<i>vallás, jogegyenlőség, emancipáció</i>		
30–31.	21. Átalakuló társadalom	F: <i>torlódó társadalom, úri középosztály, dzsentri, asszimiláció</i> ÉK: <i>változás és folyamatosság, ok és következmény, tény és bizonyíték</i> TK: <i>társadalmi csoport, identitás, társadalmi mobilitás, felemelkedés, lesüllyedés, elitréteg, középréteg, alsó réteg, migráció, életmód, város, gazdasági tevékenység, gazdasági szereplő, politika, állam</i>	<i>Kritikai gondolkodás:</i> 3. forrás (Hasonlítsa össze a képet Károlyi Mihály visszaemlékezésével (4. forrás!)) <i>Kommunikáció:</i> 16. forrás (Írjon rövid fogalmazást a képen látható család mindennapjairól!))	Előzetes tudás: <i>a társadalom átalakulása a XIX. században.</i> Az egyik tematikai egység az átalakuló társadalom, az agrártársadalom vezető rétegei, a parasztság; a másik az ipari társadalom és a kialakuló nagyipari munkásság.
32.	22. Új jelenségek a politikában	F: <i>állami anyakönyvezés, polgári házasság, Szociáldemokrata Párt, választójog, keresztényszocializmus</i> N: <i>Wekerle Sándor, Tisza István, [Jászi Oszkár]</i> É: <i>1905 (a Szabadelvű Párt választási veresége, belpolitikai válság)</i> T: <i>Bosznia-Hercegovina.</i> ÉK: <i>változás és folyamatosság, ok és következmény, történelmi forrás.</i> TK: <i>társadalmi csoport, identitás, életmód, politika, hatalmi ág, parlamentarizmus, szuverenitás, <politikai párt>, vallás, jogegyenlőség, emancipáció</i>	<i>Tájékozódás időben és térben:</i> 12. forrás (Értékelje a pártokra leadott szavazatok területi megoszlását! Hasonlítsa össze ezt az ország nemzetiségi térképével!))	Előzetes tudás: <i>polgári állam jellemzői, a keresztényszocializmus, a szociáldemokrácia, a keleti kérdés.</i>
33.	23. A boldog békeidők	F: <i>[magaskultúra (elitkultúra)], [tömegkultúra], millennium, középosztály, város</i> É: <i>1896 (a millennium)</i> T: <i>Budapest, Bécs</i> ÉK: <i>változás és folyamatosság, tény és bizonyíték, jelentőség</i> TK: <i>társadalmi csoport, társadalmi mobilitás, felemelkedés, nemzet, nemzetiség, elitréteg, középréteg, alsó réteg, migráció, életmód, város, gazdasági teljesítmény, jogegyenlőség, emancipáció</i>	<i>Ismeretszerzés, tanulás:</i> 18. forrás (Milyen szerepet játszott Budapest életében a millenniumi kiállítás megrendezése? Keressenek a kiállítás tiszteletére átadott középületeket és infrastrukturális beruházásokat mai Budapesten!))	Előzetes tudás: <i>minden napok a boldog békeidőben, Budapest világvárossá válása.</i>

34.	Összegezés	<p>ÉK: <i>változás és folyamatos-ság, ok és következmény, történelmi forrás, tény és bizonyíték, jelentőség</i></p> <p>TK: <i>társadalom, társadalmi csoport, identitás, társadalmi mobilitás, felemelkedés, lesüllyedés, elitréteg, középréteg, alsó réteg, korfa, népese-dés, népességrobbanás, migráció, életmód, város, nemzet, nemzetiség, gazdaság, gazdasági tevékenység, gazdasági rendszer, termelés, erőforrás, gazdasági szereplő, gazdasági kapcsolat, gazdasági teljesítmény, kereskedelem, pénzgazdálkodás, piac, gazdasági válság, adó, politika, állam, államforma, államszer-vezet, önkényuralom, hatalmi ág, egyeduradalom, monarchia, parlamentarizmus, közigazga-tás, birodalom, szuverenitás, centrum, periféria, népképvi-selet, vallás, jogegyenlőség, emancipáció, <politikai párt></i></p>	<p><i>Ismeretek alkalmazása:</i></p> <p>1. forrás (Az első ábra segítségével tekintsék át a dualizmus korszakának legfontosabb eseményeit, folyamatait, jellegzetességeit! Tárjanak fel egyéb fontos tényezőket, amelyeket az ábra nem mutat [pl. pártvi-szonyok, művelődés], és készítsenek ezekről áttekintő ábrát!)</p>	<p>Az összegezés feldol-gozható múzeumlátoga-tás vagy múzeumi óra keretében is (<i>pl. a Ma-gyar Nemzeti Múzeum-ban</i>).</p>
35.	Ellenőrző, számon kérő óra			
<p style="text-align: center;">III. Az első világháború és következményei</p> <p>A tanuló tudja, hogy a korábban kialakult nagyhatalmi egyensúly felbomlása, a gyarmatokért való versengés, a létrejövő katonai szövetségek, a fegyverkezési verseny és a megoldatlan balkáni helyzet együttesen vezetett az első világháború kirobbanásához. Érti, hogy az új hadászati eszközök és módszerek alkalmazása elhúzódó harcokkal és óriási ember- és anyagi veszteséggel jártak, és minden állampolgárt érintettek.</p> <p>Felismeri a háború sajátos, az emberi történelemben ez idáig nem létező új vonásait, és hatásait a gazdaságra, a társadalomra (pl. a nők munkába állása) és az államra. Tisztában van azzal, hogy a háború morálisan is romboló hatást gyakorolt az emberekre. Megérti, hogy a későbbi győztesek olyan – sok tekintetben megalázó – békeszerződéseket kényszerítettek rá a legyőzöttekre, melyekkel igazolni lehetett saját lakosságuk előtt a háborús áldozatvállalás értelmét, ugyanakkor a béke rendelkezései magukban hordozták egy újabb fegyveres konfliktus kényszerét. Felismeri a békerendszer keltette új ellentmondásokat, különös tekintettel a kelet-közép-európai régióra. Ismeri a trianoni békediktátum következményeit Magyarországra és a térségre, s megérti a „trianoni trauma” máig tartó hatásait.</p> <p>Ismeri az oroszországi események társadalmi, gazdasági, ideológiai hátterét és az emberi történelem további alakulására gyakorolt hatásait. Látja, hogy a világháború Európa hatalmi pozícióvesztését, az Egyesült Államok centrális helyzetbe kerülését, a bolsevizmus hatalomra jutását, a tömegdemokráciák kialakulását, valamint a korábban egységesülő világpiac felbomlását eredményezte.</p> <p>A tanuló megérti, hogy egy történelmi eseménynek számtalan oka és következménye van, s hogy ezek közül melyeket tartják lényegesnek, az a szemlélő helyzetétől és céljaitól is függ. Érzékeli, hogy lényeges eltérések lehetnek ugyanazon történelmi esemény vagy személyiség bemutatása, értelmezése és értékelése között. Képes különböző szövegek, hanganyagok, filmek stb. vizsgálatára és megítélésére a történelmi hitelesség szempontjából. Önálló véleményt tud megfogalmazni történelmi eseményekről.</p>				

Óra	Téma (tankönyvi lecke)	Fogalmak, nevek, évszámok, topográfia	Példák a fejlesztési követelmények teljesítésére	Megjegyzés
36–37.	24. Az ellentétek kiéleződése, a háború kitörése	F: központi hatalmak, <i>antant</i> , <i>nagyhatalom</i> , <i>egyenlőtlen fejlődés</i> , <i>reváns</i> , < <i>nacionallizmus</i> >, <i>keleti kérdés</i> N: <i>II. Vilmos</i> , <i>Tisza István</i> É: 1914–1918 (az első világháború), 1914. június 28. (a szarajevói merénylet), 1914. július 28. (az Osztrák–Magyar Monarchia hadat üzen Szerbiának, a világháború kirobbanása) T: Szarajevó, <i>Balkán</i> , <i>Bosznia-Hercegovina</i> ÉK: <i>történelmi idő</i> , <i>ok és következmény</i> , <i>tény és bizonyíték</i> , <i>jelentőség</i> , <i>történelmi nézőpont</i> TK: <i>nemzetiség</i> , <i>erőforrás</i> , <i>gazdasági teljesítmény</i> , <i>piac</i> , < <i>gyarmatosítás</i> >, <i>politika</i> , <i>birodalom</i> , <i>szuverenitás</i> , <i>centrum</i> , <i>periféria</i>	<i>Kritikai gondolkodás:</i> 2. forrás (Mely hatalmak voltak a legaktívabbak a háborút megelőző évtizedekben a világ újrafelosztásáért folyó küzdelemben? Milyen ellentétet lát a gyarmatosítás üteme és az egyenlőtlen fejlődés között?) <i>Ismeretszerzés, tanulás:</i> 10. forrás (Nézzon utána az interneten a merénylet részleteinek! Hogyan születhettek a korszakban színes képekkel illusztrált cikkek egy eseményről?)	Előzetes tudás: <i>az egyenlőtlen fejlődés, a hármasszövetség és az antant kialakulása.</i> Az általános iskolában tanultak felidézése: <i>az első világháború kirobbanása.</i> Az egyik tematikai egység a nagyhatalmi ellentétek kiéleződése és a nemzeti ellentétek kiéleződése a Balkánon; a másik a háború kitörése, a háborús célok és haditervek.
38.	25. Az első háborús évek, a háború jellege	F: villámháború – állóháború/állásháború, frontvonal, hátsószög, [hadigazdaság] ÉK: <i>ok és következmény</i> , <i>jelentőség</i> TK: <i>társadalom</i> , <i>életmód</i> , <i>gazdasági rendszer</i> , <i>termelés</i> , <i>erőforrás</i> , <i>gazdasági teljesítmény</i> , <i>pénzgazdálkodás</i> , <i>piac</i> , <i>politika</i> , <i>állam</i>	<i>Tájékozódás időben és térben:</i> 8. és 9. forrás (Olvassa le a térképről az 1915-ös/1916-os év hadieseményeit! Értékelje a két hadviselő fél helyzetét! Keresse meg a térképen a legfontosabb csaták helyszíneit!)	Az általános iskolában tanultak felidézése: <i>tömegek és gépek háborúja.</i>
39–40.	26. A háború kiszélesedése és új vonásai	F: <i>frontvonal</i> , <i>hátsószög</i> ÉK: <i>ok és következmény</i> , <i>tény és bizonyíték</i> , <i>jelentőség</i> , <i>történelmi nézőpont</i> TK: <i>gazdaság</i> , <i>termelés</i> , <i>erőforrás</i> , <i>gazdasági kapcsolat</i> , <i>gazdasági rendszer</i> , <i>gazdasági teljesítmény</i> , <i>kereskedelem</i> , <i>politika</i> , <i>állam</i> , <i>birodalom</i> , <i>szuverenitás</i> , <i>centrum</i> , <i>periféria</i>	<i>Kommunikáció:</i> 7. forrás (Értékelje a hajóelsüllyesztésének politikai és hadászati szerepét!) <i>Ismeretszerzés, tanulás:</i> 2. forrás (Miért tiltották be a harci gáz alkalmazását a későbbiekben? Olvassa el A Nagy Háború című internetes honlapon a harci gázok alkalmazását bemutató írást!)	Az általános iskolában tanultak felidézése: <i>tömegek és gépek háborúja.</i> Az egyik tanóra a tankönyvi lecke feldolgozása; a másik tanóra a háború új vonásainak összegzése a tanár által kiválasztott módszerrel (pl. kooperatív csoportmunka vagy tanulói kiselőadások vagy projektmunka).

41.	27. A világforradalom búvóletében	<p>F: bolsevik, szovjet, kommunizmus, proletárdiktatúra, vörösterror, fehérterror N: Lenin É: 1917 (a februári forradalom és a bolsevikok hatalomátvétele Oroszországban) T: <Szentpétervár> ÉK: történelmi idő, ok és következmény, jelentőség, történelmi nézőpont TK: társadalmi mobilitás, lesüllyedés, felemelkedés, életmód, város, erőforrás, gazdasági teljesítmény, gazdasági válság, államforma, birodalom, periféria, <politikai párt></p>	<p><i>Kritikai gondolkodás:</i> 9. forrás (Határozza meg az ábra alapján, hogy milyen különbségek vannak a két fogalom között! Melyik fogalomhoz áll közelebb a bolsevikok hatalomra jutása?)</p>	<p>Előzetes tudás: <i>a munkásmozgalom irányzatai a XIX. század végén.</i> Az általános iskolában tanultak felidézése: <i>Lenin és a bolsevikok hatalomra kerülése.</i></p>
42–43.	28. A háborút lezáró békék	<p>F: jóvátétel, Népszövetség, revízió, [irredentizmus], reváns, nagyhatalom, [Anschluss] N: Wilson, Clemenceau É: 1919 (a békekonzferencia kezdete, a versailles-i béke) T: Szerb-Horvát–Szlovén Királyság, Csehszlovákia, a balti államok, Lengyelország, Osztrák–Magyar Monarchia ÉK: ok és következmény, történelmi forrás, interpretáció, jelentőség, történelmi nézőpont TK: nemzet, nemzetiség, gazdaság, gazdasági teljesítmény, erőforrás, politika, állam, birodalom, szuverenitás</p>	<p><i>Kritikai gondolkodás:</i> 3. forrás (Mely vezérelvek mutathatók ki a szövegben? Hogyan értelmezhetők-e pontokat a győztes, és hogyan a vesztes országok? Hogyan tekintett az amerikai elnök Oroszországra? Clemenceau francia miniszterelnök ennyit jegyzett meg a 14 pontról: „Az Úristennek elég volt tíz.” Miért kifogásolhatták a franciák Wilson rendezési javaslatát? Miért váltak népszerűvé a pontok a tömegek körében? Miért kísérlete meg az utolsó órában a Monarchia a tárgyalást a wilsoni elvek alapján?)</p> <p><i>Tájékozódás időben és térben:</i> 13. forrás (Melyek a Monarchia utódállamai? Vessük össze az etnikai és az új politikai határokat! Hasonlítsa össze a térség-gazdasági fejlődése szempontjából a Monarchia által korábban biztosított és az új rendezés adta lehetőségeket!)</p>	<p>Az általános iskolában tanultak felidézése: <i>a Párizs környéki békék, Európa új arca.</i></p> <p>Az egyik tematikai egység a háborús propaganda, a békekísérletek és a párizsi békerendszer; a másik: akik nem fogadták el a békét: a törökök, nemzetiségi törekvések a Monarchiában, a Monarchia szétesése és feldarabolása, kisebbségvédelem.</p>

44–45.	29. Magyarország a világháborúban	<p>F: központi hatalmak, frontvonal, hátország N: IV. Károly, Károlyi Mihály, Tisza István É: 1918. november 3. (a padovai fegyverszünet) T: Doberdó ÉK: ok és következmény, történelmi forrás, interpretáció, jelentőség, történelmi nézőpont TK: társadalom, életmód, nemzetiség, gazdaság, gazdasági tevékenység, erőforrás, gazdasági teljesítmény, pénzgazdálkodás, gazdasági válság, politika, államforma, monarchia, szuverenitás</p>	<p><i>Kommunikáció:</i> 11. forrás (Mi segítette a védekezést? Keresse meg az isonzói csaták helyszínét és Doberdót! Mutassa be a caporettoi áttörés menetét!)</p> <p><i>Ismeretszerzés, tanulás:</i> 16. és 17 forrás (Keressen otthona közelében világháborús emlékművet!)</p>	<p>Előzetes tudás: a magyarok és nemzetiségek. Az általános iskolában tanultak felidézése: <i>Magyarok az első világháborúban.</i></p> <p>Az egyik tematikai egység a háború kirobbanása és a harctereken; a másik az ország kimerülése és a háborús vereség. Az egyik óra anyaga feldolgozható múzeumlátogatás vagy múzeumi óra keretében is (pl. a <i>Hadtörténeti Intézet és Múzeumban</i>).</p>
46.	30. Forradalom és összeomlás	<p>F: öszirózsás forradalom, [általános választójog] N: Károlyi Mihály, Jászi Oszkár É: 1918. október 31. (az öszirózsás forradalom győzelme) T: <Erdély>, [Felvidék] ÉK: történelmi idő, ok és következmény, jelentőség, történelmi nézőpont TK: életmód, migráció, nemzetiség, erőforrás, gazdasági szereplő, gazdasági válság, államforma, demokrácia, köztársaság, parlamentarizmus, szuverenitás, <politikai párt></p>	<p><i>Kommunikáció:</i> 17. forrás (Fogalmazza meg a plakát üzenetét!)</p>	<p>Az általános iskolában tanultak felidézése: <i>az öszirózsás forradalom.</i></p>
47.	31. A kommunista diktatúra és felszámolása	<p>F: Kommunisták Magyarországi Pártja (KMP), egypártrendszer, egyházellenesség, vallásellenesség, <i>proletárdiktatúra, vörösteror</i> N: Garami Ernő, Kun Béla É: 1919. március 21.–augusztus 1. (a proletárdiktatúra időszaka) T: [Felvidék] ÉK: történelmi idő, ok és következmény, történelmi forrás, történelmi nézőpont TK: társadalmi csoport, nemzet, gazdasági rendszer, államforma, államszervezet, hatalmi ág, köztársaság, közigazgatás, szuverenitás, <politikai párt></p>	<p><i>Kritikai gondolkodás:</i> 3. forrás (Hogyan valósul meg a hatalmi ágak megosztásának elve? Elemezze a választójog sajátosságait! Miért válhatott a berendezkedés nemcsak a párt, de a párt vezetőjének diktatúrájává?)</p>	<p>Az általános iskolában tanultak felidézése: <i>a tanácsköztársaság okai, következményei.</i></p>

48–49.	32. A trianoni békediktátum	<p>F: ellenforradalom, kormányzó, <i>fehérterror</i></p> <p>N: Apponyi Albert, Horthy Miklós</p> <p>É: 1920. június 4. (a trianoni békediktátum aláírása)</p> <p>T: a trianoni Magyarország, [Kárpátalja], [Délvidék]</p> <p>ÉK: <i>ok és következmény, történelmi forrás, tény és bizonyíték, interpretáció, jelentőség, történelmi nézőpont.</i></p> <p>TK: <i>identitás, népesedés, nemzet, nemzetiség, migráció, gazdasági kapcsolat, piac, politika, állam, államforma, monarchia, köztársaság, parlamentarizmus, szuverenitás</i></p>	<p><i>Ismeretszerzés, tanulás:</i></p> <p>4. forrás (Gyűjtse ki a forrásból a kormányzó jogait és hatalmának korlátait! Milyen lehetőségei voltak a politika befolyásolására?)</p> <p><i>Kritikai gondolkodás:</i></p> <p>6. forrás (Csoportosítsa Apponyi érveit tartalmuk szerint! Milyen dokumentumra hivatkozott Apponyi a kedvezőbb békefeltételek elérése érdekében? Mi volt a célja a beszédnek? Milyen konkrét intézkedést akart elérni Apponyi?)</p>	<p>Az általános iskolában tanultak felidézése: <i>a trianoni békediktátum.</i></p> <p>Az egyik tematikai egység a helyzet megszilárdítása és a békeszerződés aláírása; a másik a békediktátum területi és etnikai vonatkozásai és a katonai előírások.</p>
50.	Összegezés	<p>ÉK: <i>történelmi idő, ok és következmény, történelmi forrás, tény és bizonyíték, interpretáció, jelentőség, történelmi nézőpont</i></p> <p>TK: <i>társadalom, társadalmi csoport, identitás, társadalmi mobilitás, felemelkedés, lesüllyedés, népesedés, migráció, életmód, város, nemzet, nemzetiség, gazdaság, gazdasági tevékenység, gazdasági rendszer, termelés, erőforrás, gazdasági szereplő, gazdasági kapcsolat, gazdasági teljesítmény, kereskedelem, pénzgazdálkodás, piac, gazdasági válság, adó, politika, állam, államforma, államszervezet, hatalmi ág, demokrácia, monarchia, köztársaság, parlamentarizmus, közigazgatás, birodalom, szuverenitás, centrum, periféria, vallás, monoteizmus, vallásüldözés, <gyarmatosítás>, <politikai párt></i></p>	<p><i>Ismeretek alkalmazása:</i></p> <p>2. forrás (Vizsgálják meg a tanultak és az ábra segítségével, hogy milyen jellemzői voltak a Párizs környéki békekonferencia működésének! Milyen következményei voltak ennek?)</p>	<p>Az összegezés feldolgozható múzeumlátogatás vagy múzeumi óra keretében is (<i>pl. a Magyar Nemzeti Múzeumban</i>).</p>
51.	Ellenőrző, számon kérő óra			

IV. Európa és a világ a két világháború között

A tanuló átlátja, hogy a politikai jogok kiterjesztése több országban a szociális demagógia felerősödésével járt, így utat nyitott a szélsőséges erők hatalomra kerülésének, a diktatórikus rendszerek kiépülésének. Ismeri a diktatúrák működését, tudja, hogy faji vagy osztályalapon embercsoportokat bélyegeztek meg, nyilvánítottak bűnbakká, amit kitelepítésük vagy meggyilkolásuk követett. Felismeri, hogy a diktatúrák a társadalmat „fenyegető veszélyre” hivatkozva mindenkinek korlátozták a szabadságjogait.

Érti, hogy az Egyesült Államokban az 1920-as évek nagy gazdasági fejlődést és jelentős életmódbeli átalakulást hoztak (pl. az autók elterjedése), amelyet az évtized végén nagy válság követett. Tudja, hogy a válság világméretűvé vált és az élet sok területére kiterjedt. Látja, hogy a válságból való kilábalás különbözőképpen történt meg a világ vezető országaiban, de a lényeg mindenütt az állam gazdaságba történő beavatkozásának az erősödése.

Felismeri, hogy a háborús pusztítás, különösen a vereség és a gazdasági válságok egyik következménye a szélsőségek térnyerése. Belátja, hogy a korszakban megtörtént az elitkultúra és a tömegkultúra végérvényes szétválása. Tudja, hogy hatalmas lépés történt a nők egyenjogúsítása felé.

Képes társadalmi-történelmi események összehasonlítására, értékrendek egybevetésére, azok értékelésére, saját álláspont megfogalmazására.

Óra	Téma (tankönyvi lecke)	Fogalmak, nevek, évszámok, topográfia	Példák a fejlesztési követelmények teljesítésére	Megjegyzés
52–53.	33. A győztes Európa gondjai	F: Dawes-terv, tömegpárt, nagyhatalom, jóvátétel, szociáldemokrácia, kommunizmus, Népszövetség, <tőke>, <emancipáció> É: 1924 (a Dawes-terv), 1925 (a locarnói egyezmény) T: weimari köztársaság ÉK: változás és folyamatos-ság, ok és következmény TK: társadalmi mobilitás, felemelkedés, életmód, gazdaság, gazdasági szereplő, gazdasági teljesítmény, kereskedelem, pénzgazdálkodás, gazdasági válság, politika, demokrácia, diktatúra, [választójog]	<i>Ismeretszerzés, tanulás:</i> 3. forrás (Állapítsa meg, hogyan jutott pénz az európai gazdaságba! Milyen érdekei fűződtek az Egyesült Államoknak az európai fellendüléshez? Honnan származott az amerikai tőke jelentős része? Magyarázza meg, melyek voltak a rendszer gyenge pontjai!) <i>Kritikai gondolkodás:</i> 11. forrás (Állapítsa meg, hogy mennyiben érvényesült a tagok egyenlősége! Jellemezze a nagyhatalmak helyzetét a Népszövetségen belül! Mely tényezők csökkentheték a szervezet hatékonyságát?)	Előzetes tudás: a XIX. század eszméi. Az egyik tematikai egység a gazdaság helyreállítása; a másik a politikai tendenciák, a megbékélés Németországgal és a nők helyzetének változása.
54–55.	34. Az olasz fasiszmus és a tekintélyuralmi rendszerek	F: fasiszmus, korporatív állam, totális diktatúra, tekintélyelvű állam, egypártrendszer, pártállam, tömegpárt N: Mussolini É: Balkán, Fiume, Szerb–Horvát–Szlovén Királyság T: 1922 (fasiszta hatalomátvétel Olaszországban) ÉK: ok és következmény, interpretáció TK: társadalom, identitás, életmód, nemzet, gazdasági szereplő, gazdasági válság, állam, államforma, államszervezet, hatalmi ág, monarchia, parlamentarizmus,	<i>Ismeretszerzés, tanulás:</i> 11., 12. és 13. forrás (Mely jellegzetességeit mutatják a kialakuló fasiszta pártnak a forrásrészletek (11–13.)? Az alábbiakra keressen választ: gazdasági program, külpolitikai elképzelések, megnyerni kívánt társadalmi csoportok! Hogyan értékeli Mussolini a fasiszmus viszonyulását a társadalmi csoportokhoz és az ideológiákhoz?) <i>Kommunikáció:</i> 15. forrás (Bizonyítsa az ábráról leolvasható tényekkel, hogy a fasiszta állam diktató-	Előzetes tudás: <i>politikai tendenciák (az első világháború után)</i> . Az általános iskolában tanultak felidézése: <i>Mussolini</i> . Az egyik tematikai egység az elégedetlen győztes és a fasiszták hatalomra kerülése; a másik a fasiszta állam és a tekintélyuralmi rendszerek Dél-Európában.

		<i>diktatúra, közigazgatás, vallás</i>	rikus berendezkedésű volt! Melyek a parlamentáris berendezkedés elemei ebben az államban? Meddig maradtak meg ezek?)	
56.	35. Köztes-Európa az új világban	F: kisantant, <i>tekintélyelvű állam, Anschluss</i> T: Kelet-Közép-Európa, Szerb-Horvát-Szlovén Királyság, Csehszlovákia, a balti államok, Lengyelország ÉK: változás és folyamatos-ság, történelmi nézőpont TK: identitás, nemzet, nemzetiség, gazdasági kapcsolat, gazdasági válság, politika, állam, államforma, egyeduralom, monarchia, demokrácia, diktatúra, közigazgatás, szuverenitás	<i>Tájékozódás időben és térben:</i> 3. forrás (Vesse össze az etnikai és az államhatárokat! Elemezze az 1920-as évek hatalmi viszonyait! Mi utal a térképen arra, hogy ezek a viszonyok gyorsan megváltozhatnak?)	Előzetes tudás: <i>a Monarchia szétesése és feldarabolása, kisebbségvédelem.</i>
57–58.	36. A bolsevik Oroszország	F: <i>bolsevik, pártállam, egypártrendszer, államosítás, kollektivizálás, tervutasításos rendszer, GULAG, személyi kultusz, koncepciós per, propaganda, antiklerikalizmus, totális diktatúra</i> N: Sztálin É: 1922 (a Szovjetunió létrehozása) T: Szovjetunió, Moszkva ÉK: <i>változás és folyamatos-ság, ok és következmény, interpretáció, történelmi nézőpont</i> TK: <i>társadalmi csoport, társadalmi mobilitás, felemelkedés, lesüllyedés, migráció, életmód, város, gazdasági tevékenység, gazdasági rendszer, erőforrás, gazdasági szereplő, gazdasági teljesítmény, pénzgazdálkodás, piac, gazdasági válság, adó, politika, államszervezet, diktatúra, népképviselő, vallásüldözés</i>	<i>Kommunikáció:</i> 2. forrás (Írjon szöveget az orosz plakáthoz úgy, hogy a felkelő matrózok mellett, és úgy is, hogy a felkelést leverő bolsevik hatalom mellett szóljon „Kronstadt igazsága”!) <i>Kritikai gondolkodás:</i> 5. forrás (Vizsgálja meg, megfelel-e Montesquieu elveinek a szovjet államberendezkedés! Mutassa be a párt szerepét az állam életében!)	Előzetes tudás: <i>a polgárháború.</i> Az általános iskolában tanultak felidézése: <i>Sztálin, a diktátor, a GULAG rendszere.</i> Az egyik tematikai egység a hadikommunizmus, a NEP és a Szovjetunió létrejötte; a másik a modernizációs tervutasításos rendszer, a kollektivizálás és a sztálini diktatúra.
59–60.	37. A világgazdasági válság és a kiutak keresése	F: tőzsde, túltermelési válság, New Deal, [társadalombiztosítás] N: Roosevel, Keynes É: 1929–1933 (a világgazdasági válság) ÉK: <i>változás és folyamatos-ság, ok és következmény</i> TK: <i>társadalmi csoport, lesüllyedés, életmód, gazdasági tevékenység, gazdasági szereplő, piac, gazdasági válság, politika, demokrácia,</i>	<i>Kritikai gondolkodás:</i> 2. forrás (Gyűjtse össze, mely tényezőkre vezethető vissza a válság! Mutassa be, mit értünk a válság „ördögi körén”! Miért nem lehetett külföldön sem eladni?) <i>Ismeretszerzés, tanulás:</i> 13. forrás (Milyen gazdasági elképzelésekről beszél Roosevelt? Mit jelent a termelés és a fogyasztás összhangjá-	Az általános iskolában tanultak felidézése: <i>a gazdasági világválság az Egyesült Államokban.</i> Az egyik tematikai egység a válság kitörése, a válság társadalmi és politikai hatásai; a másik Keynes elmélete és a New Deal.

		<i>centrum, periféria</i>	nak megteremtése? Mi a beszéd politikai üzenete?)	
61–62.	38. A gyarmati világ megrendülése	F: erőszakmentes ellenállás, cionizmus N: Gandhi, Herzl Tivadar T: Brit Nemzetközösség, <India>, <Kína> ÉK: ok és következmény, interpretáció, történelmi nézőpont TK: társadalom, identitás, népesedés, migráció, életmód, gazdasági tevékenység, termelés, gazdasági kapcsolat, piac, politika, közigazgatás, birodalom, szuverenitás, vallás, vallásüldözés, <gyarmatosítás>	<i>Tájékozódás időben és térben:</i> 1. forrás (Mutassa be, mi történt az egykori német gyarmatokkal! Mely területek szabadultak fel, s melyek kerültek gyarmati függésbe a két világháború között?) <i>Kritikai gondolkodás:</i> 15. forrás (Milyen célt szolgált a plakát? Milyennek képzelték el a japánok a „békes világot”?)	Előzetes tudás: <i>India, a Meidzsi-reform Japánban.</i> Az egyik tematikai egység a gyarmatosítás utolsó hulláma, Palesztina, modernizációs törekvések a Közel-Keleten; a másik az erősödő gyarmatok, a Csendes-óceáni térség, Kína és Japán. A cionizmus és Herzl Tivadar a tanterv első nagy témakörében szerepel.
63–64.	39. A náciizmus Németországban	F: nemzetiszocializmus, fajelmélet, zsidóüldözés, Führer, SS, tömeg, <i>totális diktatúra, pártállam, propaganda</i> , [antiszemitizmus] N: Hitler É: 1933 (Hitler hatalomra kerülése) T: Berlin ÉK: változás és folyamatos-ság, ok és következmény, interpretáció, történelmi nézőpont TK: társadalom, identitás, nemzet, gazdasági válság, politika, állam, államszervezet, hatalmi ág, egyeduralom, közigazgatás, szuverenitás, <állampolgári jog>	<i>Ismeretszerzés, tanulás:</i> 10. forrás (Milyen korabeli problémák segítették a náci térnyerését? Milyen eszközökkel használta ki ezeket a problémákat a párt? Mely társadalmi csoportok fogadták el Hitleréket, és milyen okok miatt?) <i>Kritikai gondolkodás:</i> 12. és 13. forrás (Milyen szerepet játszott a népaútó és az autópálya a náci propagandában és a gazdaságpolitikában?)	Előzetes tudás: <i>politikai tendenciák (az első világháború után).</i> Az általános iskolában tanultak felidézése: <i>nemzetiszocializmus Németországban, Hitler a diktátor.</i> Az egyik tematikai egység a náciizmus és a hatalom megragadása; a másik a náci hatalom.
65–66.	40. A világháború küszöbén	F: Berlin–Róma tengely, <i>Anschluss, Népszövetség</i> N: Mussolini, Hitler É: 1936 (Berlin–Róma tengely), 1938 (Anschluss, a müncheni konferencia) T: Saar-vidék, Rajna-vidék, Szudéta-vidék ÉK: ok és következmény, interpretáció TK: politika, állam, diktatúra, birodalom, szuverenitás	<i>Kommunikáció:</i> 1. forrás (Vegye számba a náci Németország által elért eredményeket! Olvassa le a térképről, hogyan reagáltak a nyugati hatalmak Hitler lépéseire!) <i>Ismeretszerzés, tanulás:</i> 12. forrás (Kik döntöttek és miről? Milyen jellegű határok kialakítására törekedtek a nagyhatalmak? Milyen mód-szert helyeztek kilátásba a határvonal pontos meghúzásához? Milyen külpolitikai koncepció végleges kudarcát jelentette a müncheni szerződés? Milyen szerepet játszott a német kisebbség Hitler politikájában? Mi a tartalma a kiegészítő nyilatkozatnak?)	Az általános iskolában tanultak felidézése: <i>a náci terjeszkedés kezdetei Európában.</i> Az egyik tematikai egység a náci kihívás és az engedmények politikája, a hatalmi átrendeződés; a másik a spanyol polgárháború, az Anschluss és a müncheni egyezmény.

67–68.	Összegezés	<p>ÉK: <i>változás és folyamatosság, ok és következmény, interpretáció, történelmi nézőpont</i></p> <p>TK: <i>társadalom, társadalmi csoport, identitás, társadalmi mobilitás, felemelkedés, le-süllyedés, népesedés, népeségrobbanás, migráció, életmód, város, nemzet, nemzeti-ség, gazdaság, gazdasági tevékenység, gazdasági rendszer, termelés, erőforrás, gazdasági szereplő, gazdasági kapcsolat, gazdasági teljesítmény, kereskedelem, pénzgazdálkodás, piac, gazdasági válság, adó, politika, állam, államforma, államszervezet, hatalmi ág, egyeduralom, monarchia, demokrácia, parlamentarizmus, diktatúra, közigazgatás, birodalom, szuverenitás, centrum, periféria, népképviselő, vallás, vallásüldözés.[választójog], <gyarmatosítás>, <állampolgári jog></i></p>	<p><i>Ismeretek alkalmazása:</i></p> <p>1. forrás (Tekintsék át az ábra segítségével a gazdasági folyamatokat és a gazdasági elméleteket!)</p> <p><i>Ismeretek alkalmazása:</i></p> <p>2. forrás (Tekintsék át a totális diktatúrák általános vonásait! Határozzák meg a vezető, a tömegpárt és az állam viszonyát! Elemezzék az egyén helyzetét a totális államban! Keressenek konkrét példákat az általánosan megfogalmazott jellemzőkhöz! Hasonlítsák össze a megismert totális államokat! Keressenek azonosságokat és a különbségeket!)</p>	<p>Az egyik tanóra a két világháború közötti gazdasági folyamatok; a másik a totális diktatúrák áttekintése a tanár által kiválasztott módszerekkel (pl. kooperatív csoportmunka vagy tanulói kiselőadások vagy projektmunka).</p>
69.	Ellenőrző, számon kérő óra			

V. Magyarország a két világháború között

A tanuló képes adatokra, tényekre támaszkodva beszámolni a trianoni békediktátum gazdaságra, társadalomra, politikai életre és közgondolkodásra gyakorolt hatásairól. Érti a kisebbségi lét problémáit, átérzi a határok által elszakított területeken kisebbségi sorba kényszerített magyarság helyzetét. Tudja, hogy a két világháború közötti magyar történelem legfontosabb mozgatórugója a trianoni békediktátum következményeire való reflektálás volt.

Szélsőségektől mentesen értékeli a két világháború közötti történelmi időszakot, annak eseményeit és személyiségeit. Ismeri a háborús vereség, a forradalom, a vörös- majd a fehérterror után bekövetkező konszolidáció összetevőit és eredményeit. Ismeri a világgazdasági válság magyarországi hatásait, s látja a válságból való kilábalás, az erősödő német orientáció és a belpolitikai élet jobbrtolódása közötti összefüggéseket. Tisztában van a külpolitikai alternatívákkal, és képes azonosítani a magyar külpolitika mozgatórugóit.

A tanuló képes különböző időszakokat bemutató történelmi térképek összehasonlítására, a különböző változások (területi, etnikai, demográfiai stb.) hátterének a feltárására.

Óra	Téma (tankönyvi lecke)	Fogalmak, nevek, évszámok, topográfia	Példák a fejlesztési követelmények teljesítésére	Megjegyzés
70–71.	41. A trianoni béke gazdasági és társadalmi hatásai	F: <védővám>, gazdasági kiegyezés É: 1920. június 4. (a trianoni békediktátum aláírása) T: a trianoni Magyarország, Budapest ÉK: ok és következmény, tény és bizonyíték, interpretáció, történelmi nézőpont TK: identitás, népesedés, migráció, életmód, város, nemzet, nemzetiség, gazdaság, gazdasági tevékenység, erőforrás, gazdasági kapcsolat, kereskedelem, piac, gazdasági válság, politika, közigazgatás	<i>Ismeretszerzés, tanulás:</i> 1. forrás (Mit jelentett a térség számára gazdasági szempontból az Osztrák–Magyar Monarchia? Hogyan működött az utódállamok gazdasága? Hogyan hatott ez az egész térség gazdasági helyzetére?) <i>Tájékozódás időben és térben:</i> 7. forrás (A magyar településszerkezet mely sajátosságát erősítette fel a trianoni „rendezés”? Gyűjtse össze a térkép segítségével, hogy mely települések voltak a legnagyobb vesztesei Trianonnak!)	Előzetes tudás: <i>területi és etnikai vonatkozások, katonai előírások (a trianoni békében).</i> Az egyik tematikai egység a béke gazdasági hatásai a térségre, a mezőgazdaság, az ipar és a bányászat; a másik a településszerkezet torzulásai, a szülőföldről az anyaországba menekülők és a közlekedés veszteségei.
72–73.	42. A politikai konszolidáció	F: konszolidáció, numerus clausus, földreform, <i>nyílt szavazás</i> , titkos szavazás, antiszemitizmus, <i>Szociáldemokrata Párt</i> N: Teleki Pál, Bethlen István, Horthy Miklós É: 1920 (a numerus clausus, földreform) 1921–1931 (Bethlen István miniszterelnöksége) ÉK: ok és következmény, történelmi nézőpont TK: <i>társadalmi csoport, felemelkedés, lesüllyedés, elitréteg, gazdasági szereplő, politika, parlamentarizmus, monarchia, választójog, <politikai párt></i>	<i>Ismeretszerzés, tanulás:</i> 4. forrás (Mit szabályozott a törvény? Milyen alapon határozta meg a felvehető tanulók számát? Elsősorban kiket érintett hátrányosan a törvény?) <i>Kommunikáció:</i> 9. forrás (Mi a párt szerepe Magyarországon a plakát szerint? Beszéljék meg, milyen hatása lehetett a plakátnak az emberekre!)	Előzetes tudás: <i>a kisan-tant.</i> Az általános iskolában tanultak felidézése: <i>Horthy-korszak kezdete.</i> Az egyik tematikai egység Teleki Pál miniszterelnöksége – a konszolidáció kezdete, a numerus clausus és IV. Károly visszatérési kísérlete – kormányváltás; a másik a politikai stabilizáció.
74.	43. A gazdasági konszolidáció	F: népszövetségi kölcsön, pengő, Magyar Nemzeti Bank, konszolidáció, <i>kisantant</i> N: Bethlen István É: 1927 (a pengő bevezetése) T: a trianoni Magyarország ÉK: ok és következmény, tény és bizonyíték TK: gazdasági tevékenység, gazdasági rendszer, termelés, erőforrás, gazdasági kapcsolat, gazdasági teljesítmény, kereskedelem, pénzgazdálkodás, piac	<i>Kritikai gondolkodás:</i> 1. forrás (Határozza meg az ábra segítségével a szerkezetváltás fogalmát! Értékelje a húszas évek szerkezetváltását [okok, módszerek, eredmények]!)	Előzetes tudás: <i>a gazdasági kiegyezés, a politikai stabilizáció.</i>

75–76.	44. A revízió és az oktatás	<p>F: revízió, kultúrfőlény, <i>irre-rendizmus</i>, <nacionalizmus> N: Klebelsberg Kunó, Szent-Györgyi Albert T: <i>a trianoni Magyarország</i> ÉK: <i>ok és következmény, interpretáció, történelmi nézőpont</i> TK: <i>identitás, társadalmi mobilitás, felemelkedés, lesüllyedés, elitréteg, állam, szuverenitás, vallás</i></p>	<p>Kommunikáció: 1. és 2. forrás (Melyek a visszatérő motívumok a plakátokon? Milyen egyéb jelképeket alkalmaztak a plakátkészítők? Melyik plakát készült hazai s melyik nemzetközi felhasználásra?)</p> <p>Ismeretszerzés, tanulás: 15. forrás (Mely rétegeket tekintett Klebelsberg a patriotizmus elsődleges hordozóinak? Összefoglalva: hogyan nevezhetnénk e csoportokat? Milyen összefüggést vélt felfedezni a vagyon és a hazafiság között? Miben kell különböznie Klebelsberg szerint a XX. századi neoneacionalizmusnak a XIX. századi nacionalizmustól? Hogyan lehet elérni a fenti célkitűzést?)</p>	<p>Az általános iskolában tanultak felidézése: <i>a kultúra, a művelődés a Horthy-korszakban.</i></p> <p>Az egyik tematikai egység a revízió; a másik az oktatás fejlesztése.</p> <p>(Szent-Györgyi Albert az időrendi táblázatban szerepel, 1937-nél.)</p>
77–78.	45. Társadalmi változások és életmód	<p>F: <i>torlódó társadalom, társadalombiztosítás, úri középosztály, dzsentri</i> T: <i>Budapest</i> ÉK: <i>ok és következmény, tény és bizonyíték</i> TK: <i>társadalmi csoport, identitás, társadalmi mobilitás, felemelkedés, lesüllyedés, demográfiai robbanás, elitréteg, középréteg, alsó réteg, népesedés, migráció, életmód, város, nemzet, nemzeti-ség, politika, állam</i></p>	<p>Kritikai gondolkodás: 3. forrás (Mutassa be, mi jellemezte a magyar birtokszerkezetet a dualizmus korában! Milyen jellegű változások figyelhetők meg? Tárja fel, milyen okokra vezethetők vissza ezek a változások!)</p> <p>Ismeretszerzés, tanulás: 19. és 20. forrás (Nézzon utána, hogy az említetteken kívül milyen híresebb épületek köthetők Kós Károly nevéhez Erdélyben és Magyarországon! Melyek az ismertebb regényei, és milyen művészeti ágakban alkotott még?)</p>	<p>Előzetes tudás: <i>városiasodás, torlódó társadalom.</i></p> <p>Az általános iskolában tanultak felidézése: <i>a határon túli magyarság sorsa a két világháború között.</i></p> <p>Az egyik tematikai egység a lassú modernizáció és a társadalom átrétegződése; a másik a nők javuló helyzete, az életmódváltás és a kisebbségbe került magyarság.</p>
79–80.	46. A világgazdasági válság Magyarországon	<p>F: <i>agráröllő, Kommunisták Magyarországi Pártja (KMP), Szociáldemokrata Párt</i> N: <i>Bethlen István</i> É: <i>1929–1933 (a világgazdasági válság)</i> ÉK: <i>ok és következmény</i> TK: <i>társadalom, társadalmi csoport, lesüllyedés, életmód, gazdasági tevékenység, gazdasági teljesítmény, pénzgazdálkodás, piac, gazdasági válság, adó, <politikai párt>, centrum, periféria</i></p>	<p>Kritikai gondolkodás: 4. forrás (Bizonyítsa a táblázatból vett konkrét adatokkal a húszas években megtörtént gazdasági szerkezetváltást! Mutassa be, hogyan érintette az egyes ágazatokat a válság! Mivel magyarázható bizonyos ágazatok töretlen fejlődése?)</p> <p>Kommunikáció: 15. forrás (Jellemezze a kommunista párt viszonyát a szociáldemokráciához! Mit akar bizonyítani elsősorban az írás? Hogyan értékelte a</p>	<p>Előzetes tudás: <i>a világgazdasági válság.</i></p> <p>Az egyik tematikai egység a válság gazdasági következményei és a válság kezelése; a másik a válság társadalmi és politikai hatásai és a szélsőségek.</p>

			KMP a válság következtében előálló politikai helyzetet? Mit tekintett a KMP aktuális feladatnak? Hasonlítsa össze a Társadalmi Szemlében megjelent írást az 1930-ban kiadott röplappal [hangvételek, megfogalmazások, meghirdetett célok stb.]?)	
81–82.	47. Kilábalás a válságból. A külpolitikai helyzet változása	<p>F: győri program, nyilas mozgalom, korporatív állam, tömegpárt, revízió, kormányzó</p> <p>N: Gömbös Gyula, Horthy Miklós</p> <p>É: 1932–1936 (Gömbös Gyula miniszterelnöksége)</p> <p>ÉK: ok és következmény, interpretáció</p> <p>TK: identitás, társadalmi mobilitás, életmód, város, nemzet, nemzetiség, gazdasági tevékenység, gazdasági kapcsolat, kereskedelem, piac, gazdasági válság, politika, állam, államforma, államszervezet, szuverenitás, választójog</p>	<p><i>Tájékozódás időben és térben:</i></p> <p>6. forrás (Milyen szempontok szerint kívánta érvényesíteni a revíziót?)</p> <p><i>Kommunikáció:</i></p> <p>14. forrás (Milyen kormányprogramra utal a röplap? Fogalmazza meg, milyen bírálatot tartalmaz! Mit ígér a szélsőjobboldal? Hogyan fejezi ki véleményét a kormányról a rajzoló?)</p>	<p>Előzetes tudás: <i>Berlin–Róma tengely, Anschluss.</i></p> <p>Az egyik tematikai egység a Gömbös Gyula kormánya, külpolitikája és bukása; a másik a külpolitikai helyzet változása – kísérlet a távolságtartásra.</p>
83–84.	48. A világháború előestéjén	<p>F: népi mozgalom, nyilas mozgalom, zsidótörvény, első bécsi döntés, revízió, politikai antiszemitizmus</p> <p>N: Imrédy Béla, Teleki Pál, Horthy Miklós, [Szálasi Ferenc]</p> <p>É: 1938. november 2. (az első bécsi döntés)</p> <p>T: Felvidék</p> <p>ÉK: ok és következmény, tény és bizonyíték, interpretáció, történelmi nézőpont</p> <p>TK: identitás, migráció, népesedés, nemzet, nemzetiség, politika, állam, államforma, vallásüldözés, jogegyenlőség</p>	<p><i>Ismeretszerzés, tanulás:</i></p> <p>3. forrás (Kiket minősített a törvény zsidóknak? Milyen alapon történt a jogsértő megkülönböztetés? Mely jogokat sértett a törvény? Milyen jellegű a megszorítás? Mire utalnak a kivételek?)</p> <p><i>Tájékozódás időben és térben:</i></p> <p>12. forrás (Mutassa be, hogyan változott 1938-ban Magyarország nemzetközi helyzete! Hogyan alakult át Csehszlovákia 1938-ban? Írjon rövid esszét [városok, folyók, hegyek nevét említve] az első bécsi döntésben visszakerült területekről!)</p>	<p>Előzetes tudás: <i>a müncheni konferencia.</i> Az általános iskolában tanultak felidézése: <i>a revíziós politika első sikerei.</i></p> <p>Az egyik tematikai egység a további sodródás (Németország felé) és a belpolitikai viszonyok; a másik a szélsőjobb előretörése és az első bécsi döntés.</p>

85–86.	Összegezés	<p>ÉK: ok és következmény, tény és bizonyíték, interpretáció, történelmi nézőpont</p> <p>TK: társadalom, társadalmi csoport, identitás, társadalmi mobilitás, felemelkedés, le-süllyedés, elitréteg, középréteg, alsó réteg, népesedés, népességrobbanás, migráció, életmód, város, nemzet, nemzetiség,</p> <p>gazdaság, gazdasági tevékenység, gazdasági rendszer, termelés, erőforrás, gazdasági szereplő, gazdasági kapcsolat, gazdasági teljesítmény, kereskedelem, pénzgazdálkodás, piac, gazdasági válság, adó, politika, állam, államforma, államszervezet, monarchia, parlamentarizmus, közigazgatás, szuverenitás, centrum, periféria, választójog, vallás, vallásüldözés, jogegyenlőség, <politikai párt></p>	<p>Ismeretek alkalmazása:</p> <p>1. forrás (Tekintsék át a konszolidáció egyes területeit [gazdaság, társadalom, bel- és külpolitika]! Tárják fel a folyamatok közötti összefüggéseket! Készítsenek ezekről az összefüggésekről ábrát, gondolattérképet! Készítsenek az ittenihez hasonló ábrát a gazdasági válság magyarországi hatásairól és a magyar belpolitikai élet válság utáni változásairól!)</p> <p>Ismeretek alkalmazása:</p> <p>2. forrás (Tekintsék át az ország külpolitikai helyzetét meghatározó folyamatokat! Tárják fel, milyen válaszokat adott a folyamatosan változó helyzetre a magyar külpolitika!)</p>	<p>Az egyik tanórán tekintsük át a két világháború közötti belpolitikai és gazdasági folyamatokat; a másik tanórán a Horthy-korszak magyar külpolitikáját a tanár által kiválasztott módszerekkel (pl. kooperatív csoportmunka vagy tanulói kiselőadások vagy projektmunka). Az egyik tematikai egység feldolgozható múzeumlátogatás vagy múzeumi óra keretében is (pl. a Magyar Nemzeti Múzeumban).</p>
87.	Ellenőrző, számon kérő óra			

VI. A második világháború

A tanuló ismeri az újfajta hadviselés (a „gépesített háború”) jellegzetességeit és hatásait. Látja, hogy a fasiszta hatalmak által kikényszerített totális háború, a tömegpusztító harci eszközök bevetése a hátszínre, a civil lakosságot sem kímélte. Ismeri a második világháború legfontosabb katonai és diplomáciai eseményeit, a tengelyhatalmak ellen harcoló szövetségesek együttműködését, és látja a közöttük levő érdekellentéteket is.

Feltárja az antiszemitizmus megnyilvánulási módjait, megerősödésnek mozdítórugóit, azonosítja veszélyeit. Elítéli a diszkriminációt, és elutasítja az ún. fajelméletet és annak következményeit (megkülönböztetés, jogfosztás, elkülönítés, deportálás, megsemmisítés). Tudja, hogy mennyi áldozattal, pusztítással járt a második világháború, és hogy a holokauszt az emberiség, és benne az egész magyarság tragédiája. Belátja, hogy Magyarország számára veszteség volt a hazai zsidó származású művészek, tudósok, feltalálók kirekesztése, emigrációba kényszerítése, fizikai megsemmisítése (pl. Neumann János, Teller Ede, Szilárd Leó, Rejtő Jenő, Radnóti Miklós, Szerb Antal).

Megérti, miként került a háború során Magyarország kényszerpályára, miként maradt mindvégig a hitleri Németország szövetségese. Tisztában van a háborús vereség, a német, majd a szovjet megszállás következményeivel.

Képes önálló véleményt megfogalmazni társadalmi-történelmi eseményekről, azok főbb szereplőiről. Képes erkölcsi kérdéseket felvető élethelyzeteket felismerni és megvitatni, valamint a hatalmon lévők és a társadalom felelősségének mérlegelésére a hazánkat érintő alapvető tragédiákban (pl. doni katasztrófa, holokauszt). Belátja, hogy a kirekesztés (bűnbakképzés) alapuló XX. századi népiártások nem mehettek volna végbe a többségi társadalom tevéleges vagy hallgatólagos támogatása, valamint apátiája nélkül. Különösen igazolható ez a holokauszt esetében.

Óra	Téma	Fogalmak, nevek, évszámok, topográfia	Példák a fejlesztési követelmények teljesítésére	Megjegyzés
88–89.	49. A náci birodalom előretörése	<p>F: háromhatalmi egyezmény, tengelyhatalmak, furcsa háború, Vörös Hadsereg, partizán, villámháború</p> <p>N: Hitler, Churchill, Sztálin</p> <p>É: 1939. augusztus 23. (a szovjet–német megnemtámadási egyezmény), 1939. szeptember 1. (Németország megtámadja Lengyelországot, kitér a második világháború), 1941. június 22. (Németország megtámadja a Szovjetuniót)</p> <p>T: Leningrád, Moszkva, Lengyelország, Balkán</p> <p>ÉK: ok és következmény, történelmi forrás, interpretáció, történelmi nézőpont</p> <p>TK: termelés, erőforrás, politika, állam, birodalom, közigazgatás, szuverenitás.</p>	<p><i>Ismeretszerzés, tanulás:</i></p> <p>4. forrás (Miben állapodtak meg a felek? Mit érthettek területi és politikai áttrendeződésen a szerződő felek? Milyen volt a két nagyhatalom politikai viszonya a szerződést megelőzően? Milyen érdekei fűződtek a Szovjetunióhoz és Németországnak a szerződés megkötéséhez? Miért volt titkos a szerződés?)</p> <p><i>Kritikai gondolkodás:</i></p> <p>8. forrás (Mit fejez ki a karikatúra? Mennyiben volt szűksége Nagy-Britanniának a rajzon is bemutatott mentalitásra?)</p>	<p>Előzetes tudás: <i>Csehszlovákia feldarabolása.</i> Az általános iskolában tanultak felidézése: <i>a második világháború kezdete és első évei.</i></p> <p>Az egyik tematikai egység a háború kitérője és a furcsa háború, a szovjet–finn háború, a balti államok, a Nyugat lerohanása; a másik az angliai csata és a támadás kelet felé.</p>
90–91.	50. A szövetségek felülkerekedése	<p>F: antifasiszta koalíció</p> <p>N: Roosevelt, Rommel, Montgomery, Eisenhower, Mussolini</p> <p>É: 1942 (a Midway-szigetnél lezajlott ütközet, az el-alameini csata), 1943 (véget ér a sztálingrádi csata, a kurszki csata)</p> <p>T: Pearl Harbor, Midway, El-Alamein, Sztálingrád, Don-kanyar, Kurszk</p> <p>ÉK: változás és folyamatosság, ok és következmény, történelmi nézőpont</p> <p>TK: politika, állam, birodalom, szuverenitás</p>	<p><i>Ismeretszerzés, tanulás:</i></p> <p>4. forrás (Nézzzen utána az interneten, hogyan volt lehetséges az, hogy a japánok több ezer kilométer távolságból meglepetésszerűen tudták megtámadni a támaszpontot! Milyen kételyek merültek fel?)</p> <p><i>Tájékozódás időben és térben:</i></p> <p>11. forrás (Kövessen nyomon a hadmozdulatokat! Milyen következménye volt annak, hogy nem törtek ki a német erők? Mutassa be a 2. magyar hadsereg helyzetét a csata során!)</p>	<p>Előzetes tudás: <i>a tengelyhatalmak.</i></p> <p>Az egyik tematikai egység az Egyesült Államok és a hadviselő felek, valamint Japán és az Egyesült Államok hadba lépése; a másik a fordulat a háború menetében és a szövetségesek előretörése.</p>
92–93.	51. A szövetségesek győzelme	<p>F: partizán, tengelyhatalmak, antifasiszta koalíció</p> <p>N: De Gaulle, Churchill, Sztálin, Roosevelt, [Truman]</p> <p>É: 1944. június 6. (megkezdődik a szövetségesek normandiai partraszállása), 1945. február (a jaltai konferencia), 1945. május 9. (az európai háború befejeződése), 1945. augusztus 6. (atomtámadás Hirosima ellen), 1945. szeptember 2. (Japán fegyverletételével véget ér a második világháború)</p> <p>T: Normandia, Jalta,</p>	<p><i>Kritikai gondolkodás:</i></p> <p>1. forrás (Mire utal a százalékos megállapodás? Miért tárgyaltak Magyarországról is a Balkán kapcsán? Miért nem határozott végül a papírdarab milliók sorsáról?)</p> <p><i>Kommunikáció:</i></p> <p>14. forrás (Mennyiben jelentett új fejezetet a háborúk történetében az atombomba megjelenése? Készítsenek összeállítást arról, hogyan fogadták a korabeli politikusok és tudósok az atombomba</p>	<p>Előzetes tudás: <i>fordulat a háború menetében.</i> Az általános iskolában tanultak felidézése: <i>a második front megnyitása, a jaltai és a potsdami konferencia.</i></p> <p>Az egyik tematikai egység a szövetségesek együttműködése és a náci Németország veresége; a másik Jalta, Potsdam és Japán veresége.</p>

		Potsdam, <i>Berlin</i> , Hiroshima ÉK: <i>ok és következmény, történelmi forrás, interpretáció, történelmi nézőpont</i> TK: <i>társadalom, társadalmi csoport, identitás, társadalmi mobilitás, népesedés, népességfogyás, migráció, életmód, gazdaság, gazdasági tevékenység, gazdasági rendszer, termelés, erőforrás, gazdasági szereplő, gazdasági kapcsolat, gazdasági teljesítmény, kereskedelem, pénzgazdálkodás, piac, gazdasági válság, adó, államforma, államszervezet, parlamentarizmus, diktatúra, közigazgatás, szuverenitás, emberi jog, állampolgári jog, vallás, vallásüldözés.</i>	bevetését!)	
94–95.	52. A háború borzalmai	F: totális háború, koncentrációs tábor, megsemmisítő tábor, népirtás, emberirtás, holokauszt, soá, porrajmos, genocídium, gettó, deportálás, <i>hadigazdaság</i> N: Goebbels T: Auschwitz ÉK: <i>ok és következmény, történelmi forrás, interpretáció, történelmi nézőpont</i> TK: <i>társadalom, társadalmi csoport, identitás, társadalmi mobilitás, népesedés, népességfogyás, migráció, életmód, gazdaság, gazdasági tevékenység, diktatúra, közigazgatás, emberi jog, állampolgári jog, vallás, vallásüldözés.</i>	<i>Ismeretszerzés, tanulás:</i> 3. forrás (Kövesse nyomon az ábra segítségével a zsidóság jogfosztással induló s a fizikai megsemmisítéshez vezető kálváriáját! Mi volt a szerepe a folyamatban a fokozatosságna?) <i>Kritikai gondolkodás:</i> 9. forrás (Mi volt a konferencia célja? Fogalmazza meg, mit értettek „végső megoldáson” és „természetes létszámcsökkenésen”! Hogyan képzelték el a „megoldást”?)	Előzetes tudás: <i>fajlemélet, zsidóüldözés.</i> Az általános iskolában tanultak felidézése: <i>a hátország szenvedései, népirtás, a holokauszt.</i> Az egyik tematikai egység a másfajta háború, a népirtás és a holokauszthoz vezető út témáját dolgozza fel (3. forrás) a másik a népirtás és holokauszt és a roma holokauszt témáját.
96–97.	53. Magyarország háborúba sodródása	F: fegyveres semlegesség, második bécsi döntés, <i>nyilas mozgalom, revízió, zsidótörvény, Népszövetség, háromhatalmi egyezmény</i> N: Bárdossy László, <i>Teleki Pál, Szálasi Ferenc</i> É: 1939. március (Kárpátalja visszacsatolása), <i>1939. szeptember 1. (Németország megtámadja Lengyelországot, kitör a második világháború), 1940. augusztus 30. (a második bécsi döntés), 1941. április (magyar támadás Jugoszlávia ellen)</i> T: <i>Kárpátalja, Délvidék, Észak-Erdély</i> ÉK: <i>változás és folyamatos-</i>	<i>Tájékozódás időben és térben:</i> 5. forrás (Mutassa be az újabb revíziós nyereséget! Elemezze Magyarország helyzetét a világháború kirobbanásakor!) <i>Kritikai gondolkodás:</i> 17. forrás (Elemezze az etnikai viszonyokat! Milyen problémákhoz vezethetett a terület [Délvidék] visszacsatolása?)	Előzetes tudás: <i>első bécsi döntés, a háború kitörése.</i> Az egyik tematikai egység Teleki Pál belpolitikája és a háború kitörése, valamint a fegyveres semlegesség; a másik a második bécsi döntés és a sodródás a háborúba.

		<p>ság, ok és következmény, történelmi nézőpont</p> <p>TK: társadalmi csoport, identitás, politika, állam, diktatúra, szuverenitás, emberi jog, állampolgári jog, vallásüldözés, jogegyenlőség</p>		
98–99.	54. Magyarország belépése a világháborúba	<p>F: zsidótörvény, „hintapolitika”</p> <p>N: Horthy Miklós, Bárdossy László, Szent-Györgyi Albert, Kállay Miklós</p> <p>É: 1941. június 22. (Németország megtámadja a Szovjetuniót), 1941. június 26. (Kassa bombázása), 1942–1944 tavasza (Kállay Miklós miniszterelnöksége), 1943. január (a doni katasztrófa)</p> <p>T: Voronyezs, Don-kanyar</p> <p>ÉK: változás és folyamatoság, ok és következmény, történelmi nézőpont</p> <p>TK: politika, szuverenitás, jogegyenlőség, emberi jog, állampolgári jog</p>	<p><i>Kritikai gondolkodás:</i></p> <p>1. forrás (Vegye számba, kiknek állhatott érdekében Kassa bombázása 1941. június 26-án!)</p> <p><i>Ismeretszerzés, tanulás:</i></p> <p>15. forrás (Mely katonai események nyomán tűnt megvalósíthatónak a meg egyezés? Mit vártak el a szövetségesek Magyarországtól? Miért tartották titokban a tervet? Mikor kellett volna Magyarországnak fegyveresen szembefordulni a németekkel? Milyen belső átalakítást írtak elő? Miért lett volna erre szükség?)</p>	<p>Előzetes tudás: <i>fordulat a háború menetében.</i> Az általános iskolában tanultak felidézése: <i>Magyarország hadba lépése.</i></p> <p>Az egyik tematikai egység a Szovjetunió megtámadása, Bárdossy menesztése és az ellenállás fokozódása; a másik a Kállay „hintapolitikája”.</p>
100–101.	55. Német megszállás és a magyar holokauszt	<p>F: gettó, deportálás, munkaszolgálat, hadifogság, holokauszt</p> <p>N: Horthy Miklós</p> <p>É: 1944. március 19. (a németek megszállják Magyarországot)</p> <p>T: Újvidék, Kamenyepodolszkij, Auschwitz, Budapest</p> <p>ÉK: ok és következmény, történelmi nézőpont</p> <p>TK: társadalmi csoport, identitás, népességfogyás, migráció, életmód, gazdaság, gazdasági rendszer, termelés, erőforrás, gazdasági szereplő, gazdasági kapcsolat, gazdasági teljesítmény, kereskedelem, pénzgazdálkodás, piac, politika, közigazgatás, birodalom, szuverenitás, emberi jog, állampolgári jog</p>	<p><i>Ismeretszerzés, tanulás:</i></p> <p>2. forrás (Határozza meg a szöveg alapján a „Hácharcept” lényegét! Miért ez volt a legkedvezőbb megoldás Németország számára?)</p> <p><i>Tájékozódás időben és térben:</i></p> <p>19. forrás (Kövesse nyomon a deportálások időpontjait! Milyen elv fedezhető fel a végrehajtási tervben? Keresse meg Auschwitzot, a magyar zsidóság tragédiájának legfőbb színhelyét!)</p>	<p>Előzetes tudás: <i>a holokauszt.</i> Az általános iskolában tanultak felidézése: <i>Magyarország német megszállása.</i></p> <p>Az egyik tematikai egység a német megszállás; a másik a magyar holokauszt.</p>
102.	56. A sikertelen végjáték	<p>F: hadifogság, kiugrási kísérlet, malenkij robot, holokauszt, zsidóüldözés, nyilas mozgalom, Vörös Hadsereg</p> <p>N: Szálasi Ferenc, Horthy Miklós, Wallenberg</p> <p>É: 1944. október 15–16. (Horthy Miklós sikertelen kiugrási kísérlete, nyilas hatalomátvétel),</p>	<p><i>Kritikai gondolkodás:</i></p> <p>9. forrás (Miért tartotta szükségesnek a felhívás kibocsátását a szovjet hadvezetés? Mi teljesült és mi nem a kiáltvány ígéreteiből?)</p>	<p>Előzetes tudás: <i>a szövetségesek győzelme.</i> Az általános iskolában tanultak felidézése: <i>a nyilasok rémuralma, szovjet felszabadítás és megszállás.</i></p>

		<p>1944. december 21. (Debrecenben összeül az Ideiglenes Nemzetgyűlés), 1945. április (Magyarország felszabadítása a náci uralom alól, a szovjet megszállás kezdete, a háború vége Magyarországon)</p> <p>T: <i>Budapest, Délvidék, <Erdély></i></p> <p>ÉK: <i>ok és következmény, történelmi nézőpont</i></p> <p>TK: <i>társadalom, társadalmi csoport népeességfogyás, migráció, életmód, termelés, erőforrás, gazdasági kapcsolat, gazdasági válság, adó, politika, államforma, államszervezet, diktatúra, közigazgatás, szuverenitás, emberi jog, állampolgári jog</i></p>		
103.	Összegezés	<p>ÉK: <i>változás és folyamatosság, ok és következmény, történelmi forrás, interpretáció, történelmi nézőpont</i></p> <p>TK: <i>társadalom, társadalmi csoport, identitás, társadalmi mobilitás, népesedés, népeességfogyás, migráció, életmód, gazdaság, gazdasági tevékenység, gazdasági rendszer, termelés, erőforrás, gazdasági szereplő, gazdasági kapcsolat, gazdasági teljesítmény, kereskedelem, pénzgazdálkodás, piac, gazdasági válság, adó, politika, állam, államforma, államszervezet, parlamentarizmus, diktatúra, közigazgatás, birodalom, szuverenitás, emberi jog, állampolgári jog, vallás, vallásüldözés, jogegyenlőség</i></p>	<p><i>Ismeretek alkalmazása:</i></p> <p>1. forrás (Tekintsék át néhány közép-európai nép és állam [háborúban játszott] szerepét és e szerep következményeit az ábra segítségével! Tárják fel azokat a tényezőket is, amelyeket a leegyszerűsítő ábra nem vett figyelembe!)</p>	<p>Az összegezés feldolgozható múzeumlátogatás vagy múzeumi óra keretében is (<i>pl.: a Magyar Nemzeti Múzeumban vagy Hadtörténelmi Intézet és Múzeumban</i>).</p>
104.	Ellenőrző, számonkérő óra			

Év végi rendszerezés				
Óra	Téma	Fogalmak, nevek, évszámok, topográfia	Példák a fejlesztési követelmények teljesítésére	Megjegyzés
105.	Politika-, állam-, jog- és intézménytörténet	<p>ÉK: <i>változás és folyamatos-ság, ok és következmény, történelmi forrás, tény és bizonyíték, interpretáció, történelmi nézőpont</i></p> <p>TK: <i>politika, állam, állam-forma, államszervezet, hatalmi ág, egyeduralom, monarchia, köztársaság, parlamentarizmus, demokrácia, diktatúra, népképviselő, közigazgatás, birodalom, szuverenitás, centrum, periféria, önkényuralom, népképviselő, választójog, emberi jog, állampolgári jog, <politikai párt></i></p>	<p><i>Ismeretek alkalmazása:</i></p> <p>A) Politikai rendszerek Európában a két világháború között Összegezés, 208. oldal 3. forrás (Hasonlítsák össze a harmincas évek Európáját a húszas évek Európájával a 33. lecke 172. oldalán levő térkép segítségével! Fogalmazzák meg a változásokat és azok okait!)</p> <p>B) Pártviszonyok a dualizmus korában Magyarországon 16. lecke 2. forrás (Kövessen nyomon a kormánypárt változásait! Melyek voltak a parlamenten kívüli pártok? Mely tényezők határozták meg a dualizmus korának pártviszonyait?) 22. lecke 15. forrás (Mutassa be a folytonosság és a változás jeleit a pártküzdelmekben!)</p>	<p>A téma összegzése és rendszerezése a tankönyvi források, összegezők és az időrendi táblázat felhasználásával. A tanár válogatja össze a konkrét tartalmakat, a hozzákapcsolódó feladatokkal. <i>Például: A) Politikai rendszerek Európában a két világháború között; B) Pártviszonyok a dualizmus korában Magyarországon).</i></p>

106.	Társadalom-, életmód-, mentalitás- és művelődéstörténet	<p>ÉK: változás és folyamatos-ság, ok és következmény, történelmi forrás, tény és bizonyíték, interpretáció, történelmi nézőpont</p> <p>TK: társadalom, társadalmi csoport, identitás, társadalmi mobilitás, felemelkedés, le-süllyedés, népesedés, népességrobbanás, népességfogyás, migráció, életmód, város, nemzet, nemzetiség, elitréteg, középréteg, alsó réteg, korfa</p>	<p><i>Ismeretek alkalmazása:</i></p> <p>A) A torlódó társadalom Európában és Magyarországon</p> <p>10. lecke 1. forrás (Állapítsa meg, hogy melyik korszakban volt a legnagyobb a munkás-ság társadalmon belüli aránya! E tény ismeretében értékelje a marxizmus és munkásmozgalom más irányzatainak célkitűzéseit [10. évfolyamos tankönyv, 155–156. oldal]! Állapítsa meg, hogy mely társadalmi rétegek aránya nőtt, és melyeknek a rovására az első és a második ipari forradalom idején!)</p> <p>21. lecke 1 forrás (Milyen társadalmi kettősséget mutat be az ábra? Jellemezze a régi és az új társadalom rétegződését! Sorolja fel a hasonló helyzetben levő rétegeket! Mutassa be a két társadalom közötti átjárási lehetőségeket!)</p> <p>B) A boldog békeidők mindennapjai Európában és Magyarországon</p> <p>11. lecke 4. és 5. forrás (Miért Görögországban rendezték meg az első újkori olimpiát? Mit jelent egy ország számára egy olimpia megrendezésének a lehetősége? Nézzen utána Hajós Alfréd életének az interneten! Hány sportággal foglalkozott, mit alkotott építészként?)</p> <p>23. lecke 2. és 3. forrás (Gyűjtsék össze a két plakát alapján az életmódban és a fogyasztási szokásokban bekövetkező változásokat! Milyen szerepet tölthettek be a hirdetett termékek a korszakban? A kereskedelem milyen irányú fejlődéséről értesülünk a lapból? Határozzák meg a kép alapján, kik az új áruház vásárlói! Milyen változás következett be e téren?)</p>	<p>A téma összegzése és rendszerezése a tankönyvi források, összegezek és az időrendi táblázat felhasználásával. A tanár válogatja össze a konkrét tartalmakat, a hozzákapcsolódó feladatokkal.</p> <p><i>Például:</i> A) <i>A torlódó társadalom Európában és Magyarországon;</i> B) <i>A boldog békeidők mindennapjai Európában és Magyarországon).</i></p>
------	---	--	---	---

107.	<p>Gazdaság-, technika-történet és a környezeti kultúra története</p>	<p>ÉK: <i>változás és folyamatos-ság, ok és következmény, történelmi forrás, tény és bizonyíték, interpretáció, történelmi nézőpont</i></p> <p>TK: <i>gazdaság, gazdasági tevékenység, gazdasági rendszer, termelés, erőforrás, gazdasági szereplő, gazdasági kapcsolat, gazdasági teljesítmény, kereskedelem, pénzgazdálkodás, piac, gazdasági válság, adó <gyarmatosítás></i></p>	<p><i>Ismeretek alkalmazása:</i></p> <p>A) Az ipari forradalom második szakasza Európában és Magyarországon 4. lecke 14. forrás (Határozzák meg az ábra alapján a monopólium fogalmát! Gyűjtsék össze a különbségeket és a hasonlóságokat az egyes monopolszervezetek között! Tárják fel az összefüggéseket a monopolszervezetek megjelenése és a második ipari forradalom kialakulása között!)</p> <p>18. lecke 15. forrás (Hasonlítsa össze a két ország jellemzőit! Tárja fel a különbségek okait)</p> <p>B) A dualizmus korszakának magyar technikai újításai 18. lecke 18. és 19. forrás (Keressenek képeket a korszak magyar technikai újításairól, és készítsenek digitális tablót!)</p>	<p>A téma összegzése és rendszerezése a tankönyvi források, összegzések és az időrendi táblázat felhasználásával. A tanár válogatja össze a konkrét tartalmakat, a hozzákapcsolódó feladatokkal. <i>Például:</i> A) <i>Az ipari forradalom második szakasza Európában és Magyarországon;</i> B) <i>A dualizmus korszakának magyar technikai újításai).</i></p>
------	--	---	--	--

108.	Eszme- és vallástörténet	<p>ÉK: változás és folyamatos-ság, ok és következmény, történelmi forrás, tény és bizonyíték, interpretáció, történelmi nézőpont</p> <p>TK: vallás, vallásüldözés, jogegyenlőség, emancipáció, antiklerikalizmus</p>	<p><i>Ismeretek alkalmazása:</i> Politikai ideológiák a két világháború között 33. lecke 7. forrás (Határozza meg, milyen jelentős politikai változás figyelhető meg az első világháborút követően! Állapítsa meg, milyen tényezők befolyásolták az egyes irányzatok súlyát!)</p> <p>10. lecke 13. forrás (Foglalja össze Lenin mondanivalóját, és készítsen logikai ábrát gondolatmenetéről! Vitassák meg és értékeljék az elemzést a következő szempontokból: célszerűség, politikai morál, a tömegek, a nép szerepe! Fogalmazzák meg a „két taktika” és a demokrácia lenini értelmezését! Milyen szerepet szánt a polgári demokráciának Lenin?)</p> <p>39. lecke 2. forrás (Csoportosítsák, milyen témákat érint a program! Milyen ellentétekre, sérelmekre és indulatokra épített az NSDAP? Milyen jellegű megoldásokat kínált? Milyen viszonyban vannak egymással az egyes megoldási javaslatok? Mely társadalmi csoportokat és rétegeket célzott meg a program? Milyen ideológiák hatása ismerhető fel a tervezetben?)</p>	<p>A téma összegzése és rendszerezése a tankönyvi források, összegezők és az időrendi táblázat felhasználásával. A tanár válogatja össze a konkrét tartalmakat, a hozzákapcsolódó feladatokkal. Például: <i>Politikai ideológiák a két világháború között</i>).</p>
------	---------------------------------	--	--	---

Oktatáskutató és Fejlesztő Intézet
A kiadásért felel: dr. Kaposi József főigazgató
Raktári szám: RE17342
A tanmenetet készítette: Stróbl Terézia
Felelős szerkesztő: Pálincás Mihály